

Sociālā uzņēmējdarbība Latvijā: īss esošās situācijas pārskats

EKOSISTĒMAS KARTĒŠANA

Latvijas Sociālās uzņēmējdarbības asociācija, 2018

Autori:

Madara Ūlande, Latvijas Sociālās uzņēmējdarbības asociācija

Lāsma Līcīte, Latvijas Lauksaimniecības universitāte

Šī publikācija ir veidota projekta „SEE More! (Sociālās uzņēmējdarbības ekosistēmu kartēšana)” ietvaros. Projekta galvenais mērķis bija stiprināt Latvijas un Sibīrijas reģiona sociālās uzņēmējdarbības ekosistēmu, palielinot izpratni par sociālo uzņēmējdarbību vietējā, reģionālā un valsts līmenī, nosakot esošos un potenciālos atbalsta mehānismus un resursus, kā arī sociālo uzņēmēju vajadzības un problēmas.

Šīs publikācijas tiešsaistes versija ir pieejama www.sua.lv

Satura rādītājs:

1. Ievads/kopsavilkums	3
2. Sociālā uzņēmējdarbība - pārskats	6
3. Sociālie uzņēmumi Latvijā - gadījumiemēru izpēte	10
4. Tiesiskais un politiskais ietvars	13
5. Galvenās ieinteresētās personas un dalībnieki	17
6. Finansējuma pieejamība: finanšu atbalsta instrumenti, attīstības finansējums, ieguldījumi sociālajā jomā	25
7. Nefinanšu atbalsts un attīstības instrumenti	33

1. Ievads/kopsavilkums

Sociālā uzņēmējdarbība, kas ir efektīvs instruments sociālo problēmu risināšanai, ir strauji augoša nozare gan Eiropā, gan visā pasaulē. Lai gan Latvijā tas joprojām ir salīdzinoši jauns jēdziens, katru gadu arvien vairāk sociālo uzņēmumu risina dažādas sociālās problēmas un izaicinājumus un piedāvā daudzveidīgu risinājumu klāstu. Sociālie uzņēmumi kā starpdisciplinārs uzņēmējdarbības veids bieži vien saskaras ar šķēršļiem un problēmām, kurus tradicionālie uzņēmumi un pilsoniskās sabiedrības organizācijas jau ir pārvarējušas: tiesiskā regulējuma trūkums, sarežģīti uzņēmējdarbības modeļi, uzņēmumu identitātes problēmas, sabiedrības informētības trūkums, redzamības trūkums, grūtības piekļūt investīciju tirgiem. Šīs problēmas nevar atrisināt ātri. Ne tikai pašiem sociālajiem uzņēmumiem ir jāmeklē saprātīgi un efektīvi risinājumi, bet nepieciešama arī spēcīga un funkcionējoša sociālās uzņēmējdarbības ekosistēma, kas spēj piedāvāt partnerattiecībās-balstītus, integrētus ilgtermiņa risinājumus.

Šī publikācija īsumā aptver dažādus pašreizējās sociālās uzņēmējdarbības ekosistēmas aspektus Latvijā, aprakstot galvenās ieinteresētās personas, politiku, finanšu un nefinansiālos atbalsta instrumentus, kā arī sniedzot ieskatu galvenajos izaicinājumos un iespējās, ar kurām saskaras sociālie uzņēmumi un citi ekosistēmas dalībnieki, cenšoties izveidot spēcīgākus un veiksmīgākus sociālo uzņēmumus un izturīgāku un daudzveidīgāku ekosistēmu.

Sociālā uzņēmējdarbība un sociālie uzņēmumi Latvijā nodarbojas ar preču vai pakalpojumu ražošanu, lai atrisinātu konkrētu sociālo problēmu vai radītu labumu sabiedrībai, nevis palielinātu peļņu uzņēmumu īpašniekiem. Kopš 2018. gada aprīļa sociālo uzņēmējdarbību regulē *Sociālā uzņēmuma likums*, un sociālais uzņēmums ir juridiski definēts kā sabiedrība ar ierobežotu atbildību (Sia). Tā kā likums ir stājies spēkā nesen, daudzi sociālie uzņēmumi joprojām darbojas kā asociācijas un nodibinājumi, un tiek lēsts, ka Latvijā ir līdz pat 200 juridiskās personas, kuras *de facto* varētu uzskatīt par sociālajiem uzņēmumiem, tomēr precīzs to skaits nav zināms.

Saskaņā ar sociālās uzņēmējdarbības vēsturisko attīstību Latvijā un jauno *Sociālā uzņēmuma likumu* sociālajam uzņēmumam var būt dažādi sociālie mērķi. Lai gan sabiedrībā joprojām pastāv stereotips, ka sociālā uzņēmuma galvenais sociālais mērķis ir darba integrācija, patiesībā sociālā uzņēmuma sociālā misija var būt daudz plašāka un dziļāka. Lielākā daļa sociālo uzņēmumu ir salīdzinoši jauni, izveidoti tikai pēdējo 2–5 gadu laikā, un parasti nenodarbina vairāk nekā 10 cilvēkus. Lielākā daļa sociālo uzņēmumu atrodas galvaspilsētā Rīgā, bet, pateicoties dažādām sociālām programmām, kas atbalsta reģionālo attīstību un jaunus uzņēmējus, arvien vairāk cilvēku uzsāk savas sociālās uzņēmējdarbības iniciatīvas citās Latvijas pilsētās un lauku apvidos.

Lielākā daļa sociālo uzņēmumu izaugsmes un attīstības problēmu un izaicinājumu ir saistīti ar uzņēmējdarbības prasmju un zināšanu trūkumu, kā arī izteiktu atkarību no dotācijām un citiem „atbalsta” pasākumiem. Daudzi sociālie uzņēmumi joprojām domā un darbojas kā nevalstiskās un labdarības organizācijas, nevis uzņēmumi, kuriem ar pārdošanas palīdzību ir jāspēj nodrošināt ienākumu plūsmu. Arī sabiedrības informētība par sociālo uzņēmumu darbību un potenciālu joprojām ir zema, tāpēc sociālajiem uzņēmumiem ir grūti konkurēt brīvajā tirgū.

Tiesiskais un politiskais ietvars pēdējos gados ir ievērojami uzlabojusies – sociālā uzņēmuma jēdziens ir integrēts dažādos stratēģiskās politikas dokumentos, un 2018. gadā stājās spēkā *Sociālā uzņēmuma likums*. Likums nosaka, ka sociālais uzņēmums

ir sabiedrība ar ierobežotu atbildību ar īpašu sociālā uzņēmuma statusu. Lai šo statusu iegūtu, uzņēmumam ir jāatbilst pieciem kritērijiem. Likums arī nosaka priekšrocības sociālajiem uzņēmumiem, ja tie atbilst likumā noteiktajiem noteikumiem un prasībām. Likumā īpaši uzsvērta sociālās atstumtības riskam pakļauto personu darba integrācija kā viens no sociālo uzņēmumu īstenotajiem sociālajiem mērķiem un aktivitātēm. Tomēr sociālajiem uzņēmumiem var būt arī citi sociālie mērķi jomās, kas nav saistītas ar darba integrāciju, piem., izglītība, vides aizsardzība, kultūras daudzveidība, sociālā un veselības aprūpe, pilsoniskā sabiedrība. Labklājības ministrija ir atbildīga par likuma īstenošanu un sociālo uzņēmumu reģistra publicēšanu savā tīmekļa vietnē.

Lai gan *Sociālā uzņēmuma likums* Latvijā tika sagaidīts un uztverts pozitīvi, pastāv dažādi viedokļi un uzskati par to, cik efektīvs tas būs ilgtermiņā. Padziļināti pētījumi un jaunā likuma novērtēšana būs iespējami no 2019. gada, bet jau tagad ir vairāki jautājumi un izaicinājumi, kas jāapsver – piemēram, detalizētāki un precīzāki kritēriji sociālā uzņēmuma statusa saņemšanai, nodokļu priekšrocības un atvieglojumi, to esošā un perspektīvā efektivitāte, kā arī finanšu un ietekmes ziņojumi, kas sociālajiem uzņēmumiem ir jāiesniedz, lai izpildītu likuma prasības. Papildus, nozares attīstības turpināšanai ir nepieciešama arī ilgtermiņa sociālās uzņēmējdarbības attīstības politika.

Galvenās ieinteresētās personas un galvenie dalībnieki Latvijas sociālās uzņēmējdarbības ekosistēmā ir sociālie uzņēmumi, valsts un pašvaldību organizācijas, Latvijas Sociālās uzņēmējdarbības asociācija, dažādi inkubatori un akceleratori, formālās un neformālās izglītības un atbalsta iestādes, sociālās jomas investori un starpnieki, kā arī parastie uzņēmumi. Galvenā valsts iestāde, kas ir atbildīga par sociālās uzņēmējdarbības nozari Latvijā, ir Labklājības ministrija.

Pēdējo trīs gadu laikā sadarbība starp visiem galvenajiem ekosistēmu dalībniekiem ir uzlabojusies, tomēr joprojām nav ideāla. Pastāv liels sadarbības potenciāls, lai izveidotu vēl labāku vidi sociālajiem uzņēmumiem, radot sistemātiskas, regulāras, starpnozaru partnerības un jaunas, inovatīvas pieejas dažādu sociālās uzņēmējdarbības aspektu stiprināšanai. Daudzas valsts un pašvaldību institūcijas vēl nav iepazīnušas sociālās uzņēmējdarbības koncepciju vai arī neuzskata sociālos uzņēmumus par pietiekami svarīgiem spēlētājiem. Neticība un skepticisms attiecībā uz sociālo uzņēmumu ekonomisko un sociālo potenciālu joprojām ir diezgan izplatīti, un daudz laika un pūļu ir un arī turpmāk būs nepieciešami, lai pārliecinātu visu līmeņu valsts un pašvaldību ieinteresētās personas un lēmumu pieņēmējus par to, ka sociālie uzņēmumi ir viņu uzmanības un resursu vērti.

Piekluve finansējumam un finanšu atbalsta instrumentu, attīstības finansējuma un sociālās ietekmes investīciju izmantošana ir būtiski jautājumi sociālajiem uzņēmumiem Latvijā, kā arī pastāvīgu un karstu diskusiju pamats. Saskaņā ar *Sociālā uzņēmuma likumu* sociālie uzņēmumi var automātiski izmantot īpašus atbalsta mehānismus – brīvprātīgo iesaistīšanu, noteiktos nodokļu samazinājumus un piekļuvi ES fondiem. Turklāt, jaunais likums ļauj pašvaldībām izveidot un īstenot savus, vietējos atbalsta instrumentus – samazinātu nekustamā īpašuma nodokli, atļauju sociālajiem uzņēmumiem izmantot pašvaldības īpašumus bez maksas, īpašas finanšu atbalsta shēmas un privilēģētas publiskā iepirkuma procedūras sociālajiem uzņēmumiem. Papildus, sabiedrības ar ierobežotu atbildību, kurām ir sociālā uzņēmuma statuss, var izmantot tos pašus atbalsta pasākumus, kas ir pieejami parastajiem uzņēmumiem, piemēram, valsts akciju sabiedrības „Attīstības finanšu institūcijas ALTUM” palīdzības programmas gan jauniem, gan pieredzējušiem uzņēmējiem, kā arī līdzdalībai biznesa inkubatoros.

Īpaši svarīgs finanšu instruments laika posmā līdz 2022. gadam ir Eiropas Sociālā fonda projekts „Atbalsts sociālajai uzņēmējdarbībai”, ko īsteno Labklājības ministrija sadarbībā ar Attīstības finanšu institūciju ALTUM. Šī ir pirmā un vienīgā, tieši sociālajiem uzņēmumiem

paredzētā programma Latvijā, kas piedāvā finanšu dotācijas sociālo uzņēmumu izveidei un attīstībai. Dotācijas apjoms biznesa projektam ir no 5000 līdz 200 000 EUR, un to var saņemt gan sociāla uzņēmuma izveidei, gan tā paplašināšanai. Svarīgs priekšnoteikums ir biznesa idejas ir ekonomiskā dzīvotspēja, nodrošinot būtisku sociālo ietekmi ilgtermiņā.

Galvenās ar piekļuvi finansējumam saistītās problēmas un izaicinājumi ir saistītas ar to, ka lielākā daļa sociālo uzņēmumu ir gatavi tikai ieguldījumiem ziedojumu vai dotāciju veidā. Tikai daži ir gatavi aizdevumiem vai kapitāla ieguldījumiem – galvenokārt tāpēc, ka baidās zaudēt neatkarību, bet arī finansiālo risku dēļ gadījumos, ja business nav veiksmīgs un viņi nespēj nodrošināt investīciju atmaksu. Sociālajiem uzņēmumiem pieejamais sociālās ietekmes investīciju tirgus joprojām ir ļoti agrīnā attīstības stadijā – nedz sociālās ietekmes investīciju piedāvājuma, nedz pieprasījuma puse vēl nav gatavas nopietni uzņemties saistības, un ir pārāk maz efektīvo starpnieku, kas spētu nodrošināt nozares attīstību. Lai redzētu efektīvus un rezultatīvus ieguldījumus sociālajā jomā, ir nepieciešama lielāka informētība, kopīgi pasākumi, komunikācijas pasākumi, kā arī pilotprojekti.

Papildus, sociālie uzņēmumi kā “reālas” uzņēmējdarbības forma vēl nav labi zināmi un atzīti. Potenciālie ieguldītāji tos uzskata vairāk par labdarības organizācijām vai hobiju uzņēmumiem, nevis reāliem, veiksmīgiem, ienesīgiem uzņēmumiem, kuros ir vērts ieguldīt. Ir nepieciešams vairāk veiksmes stāstu par finansiāli veiksmīgiem sociālajiem uzņēmumiem, lai pārliecinātu potenciālos investorus radīt ieguldījumu partnerības ar sociālajiem uzņēmumiem.

Nefinanšu atbalsts un attīstības instrumenti arī ir ļoti svarīgi sociālo uzņēmumu kopienai – galvenokārt tāpēc, ka daudzos gadījumos, jo īpaši ļoti jauniem sociālajiem uzņēmumiem, nefinansiāls atbalsts var būt efektīvāks un noderīgāks nekā finansiāls atbalsts vai ieguldījumi. Ir vairākas organizācijas un institūcijas, kuru mērķis ir atbalstīt īpaši sociālos uzņēmumus, piedāvājot apmācības un mentoringa programmas, kas sniedz konsultācijas un dažāda veida prasmju, zināšanu un pieredzes atbalstu. Citi šeit minētie nefinanšu atbalsta instrumenti ir vispārīgāki un vērsti gan uz sociālajiem, gan parastajiem uzņēmumiem, bet sociālie uzņēmumi tiek mudināti izmantot pakalpojumus, lai nostiprinātu viņu uzņēmējdarbības prasmes.

Tomēr esošie nefinansiālie atbalsta instrumenti sociālajiem uzņēmumiem nav sistemātiski un regulāri un tiek īstenoti vai nu pārāk reti, vai arī nespēj apmierināt pieprasījumu pēc saviem pakalpojumiem. Lielākā daļa šo nefinansiālo atbalsta instrumentu ir vērsti uz ļoti jauniem sociālajiem uzņēmumiem, atstājot attīstītākos sociālos uzņēmumus bez jebkāda prasmju un zināšanu atbalsta. Tā kā sociālie uzņēmumi ir tik dažādi, ar dažādām problēmām, apstākļiem un izaicinājumiem, ir nepieciešama individuāla un pielāgota pieeja. Individuālās konsultācijas un mentoringi palīdzētu ne tikai sniegt vajadzīgās prasmes, zināšanas un zināšanas katram sociālajam uzņēmumam, bet arī palielināt viņu motivāciju un apņemšanos turpināt uzņēmējdarbību, jo īpaši gadījumos, kad darbs kļūst grūts un sarežģīts.

Izdevumam ir pievienota vizuāla Latvijas sociālās uzņēmējdarbības ekosistēmas karte, kas palīdzēs lasītājam ātri un skaidri aplūkot galvenās ieinteresētās puses un iespējas, kas pēc tam ir sīkāk aprakstītas šajā publikācijā. Publikāciju papildina arī īss rīcības plāns – konkrēti pasākumi, kas tuvākajos gados jāveic, lai turpinātu Latvijas sociālās uzņēmējdarbības ekosistēmas attīstību.

2. Sociālā uzņēmējdarbība – pārskats

Sociālo uzņēmumu raksturojums

Sociālā uzņēmējdarbība ietver preču vai pakalpojumu ražošanu, lai atrisinātu sociālo problēmu vai radītu labumu sabiedrībai, nevis palielinātu peļņu uzņēmumu īpašniekiem. Sociālās uzņēmējdarbības veidi, uzņēmējdarbības modeļi, preces un pakalpojumi var būt ļoti atšķirīgi – sociālie uzņēmumi var būt lieli vai mazi, starptautiski vai vietēji, tomēr visus apvieno vēlme, izmantojot uzņēmējdarbības metodes, radīt lielu sociālo pievienoto vērtību.

Latvijā, saskaņā ar *Sociālā uzņēmuma likumu*, sociālais uzņēmums tiek definēts kā sabiedrība ar ierobežotu atbildību (Sia), kas īsteno radošas ekonomiskās aktivitātes ar pozitīvu sociālo ietekmi, piemēram, sniedz sociālos pakalpojumus, strādā pie iekļaujošas pilsoniskās sabiedrības, veicina izglītību, atbalsta zinātņi, darbojas vides aizsardzības un saglabāšanas jomā, nodrošina dzīvnieku aizsardzību vai kultūras daudzveidības veicināšanu. Lai uzņēmums iegūtu sociālā uzņēmuma statusu, tam ir jāatbilst pieciem kritērijiem. Saskaņā ar *Sociālā uzņēmuma likumu* uzņēmuma peļņu nevar sadalīt starp īpašniekiem, bet tā ir jāiegulda uzņēmumā vai jāizmanto sociālā mērķa sasniegšanai. Statusu piešķir un uzrauga Labklājības ministrija.

Sociālā uzņēmuma likums stājās spēkā 2018. gada aprīlī, tāpēc nav daudz uzņēmumu, kas ieguvuši oficiālu sociālā uzņēmuma statusu. Vēsturiski sociālie uzņēmumi darbojas dažādās juridiskās formās, daudzi no tiem, kas sevi uzskata par sociālo uzņēmumu, joprojām darbojas kā NVO, asociācijas, fondi vai parastas komercsabiedrības.

Tiek lēsts, ka Latvijā ir līdz pat 200 juridiskām personām, kuras varētu *de facto* uzskatīt par sociālajiem uzņēmumiem. Līdz 2018. gadam nebija nedz juridiskas definīcijas, nedz arī sociālo uzņēmumu oficiālā reģistra, tāpēc precīzs to skaits nav zināms.

Atbilstoši sociālās uzņēmējdarbības vēsturiskajai attīstībai Latvijā un jaunajam *Sociālā uzņēmuma likumam* sociālajam uzņēmumam var būt dažādi sociālie mērķi. Lai gan sabiedrībā joprojām pastāv stereotips, ka sociālā uzņēmuma galvenais sociālais mērķis ir darba integrācija, patiesībā sociālā uzņēmuma sociālais uzdevums var būt daudz plašāks un dziļāks. Latvijā ir divu veidu sociālie mērķi, ko parasti īsteno sociālie uzņēmumi:

- sociālais mērķis, kura uzdevums ir palīdzēt vienai vai vairākām konkrētām sociālās atstumtības riska vai „neaizsargātajām” mērķa grupām vai uzlabot to vispārējo dzīves kvalitāti, īstenojot darba integrācijas aktivitātes, sniedzot pakalpojumus, ražojot īpašas preces šīm mērķa grupām, sniedzot materiālo palīdzību utt.;
- sociālais mērķis, kas pārsniedz konkrētu mērķa grupu un kura mērķis ir risināt plašākas problēmas sabiedrībā vai sabiedrībā, ko nevar attiecināt uz vienu vai vairākām specifiskām neaizsargātām grupām.

Lielākā daļa sociālo uzņēmumu ir salīdzinoši jauni, izveidoti tikai pēdējo 2–5 gadu laikā, un parasti nenodarbina vairāk nekā 10 cilvēkus. Sociālie uzņēmumi darbojas dažādās nozarēs, tostarp, bet ne tikai:

- Sociālo un veselības pakalpojumu nodrošināšana
- Darba integrācija
- Dažādu preču ražošana
- Labdarības veikali

- Tiešsaistes platformas
- Vides un dabas aizsardzība
- Kultūras daudzveidības un kultūras mantojuma aizsardzības veicināšana
- Kopienas un kultūras telpas pārvaldīšana
- Labākas izglītības kvalitātes un pieejamības veicināšana
- Konsultāciju un informācijas nodrošināšana
- Sakaru pakalpojumu nodrošināšana
- Pilsoniskās sabiedrības veicināšana un stiprināšana

Lielākā daļa sociālo uzņēmumu Latvijā darbojas pakalpojumu nozarē (sniedzot sociālos un veselības aprūpes pakalpojumus), nevis ražošanas nozarē. Tomēr arvien vairāk sociālo uzņēmumu, jo īpaši darba integrācijas uzņēmumi, meklē iespējas iekļūt ražošanas tirgū, īpaši pārtikas, amatniecības, dizaina priekšmetu un suvenīru tirgos. Iespējams, šo tendenci var izskaidrot ar to, ka sociālie uzņēmēji meklē dažādas iespējas, ko iesaistītie cilvēki varētu darīt produktīvi, lai gan lielākais izaicinājums nav radīt kvalitatīvu produktu, bet gan pēcāk atrast piemērotus izplatīšanas un pārdošanas kanālus.

Dizaina produktu attīstību var izskaidrot arī ar to, ka Latvijas tirgus ir mazs, un uzņēmēji cenšas izstrādāt augstas pievienotās vērtības dizaina produktus, kurus varētu pārdot par augstāku cenu. Sociālie uzņēmumi, piemēram, BlindArt, Cerību spārni, DP Production! kā arī daudzi citi, ir labs dizaina un amatniecības ražošanas piemērs.

Mērķa grupas

Daudzi sociālie uzņēmumi Latvijā strādā, lai palīdzētu dažādiem sociālās atstumtības riskiem pakļautām vai „neizastrādātām” mērķa grupām. Šo uzņēmumu sociālo mērķi var definēt kā konkrēto mērķa grupu pārstāvju dzīves kvalitātes uzlabošanu. Visizplatītākie veidi, kā to izdarīt sociālās uzņēmējdarbības kontekstā, ir:

- Darba integrācijas pasākumi: tiek izveidots sociālais uzņēmums, lai nodrošinātu darba iespējas tām sabiedrības grupām, kurām ir ierobežotas iespējas strādāt darba tirgū.
- Sociālo veselības vai citu pakalpojumu nodrošināšana: sociālie uzņēmumi sniedz dažādus pakalpojumus ar mērķi vai nu uzlabot konkrētu personas dzīves aspektu, vai arī viņu dzīves kvalitāti kopumā.
- Preču ražošana: sociālais uzņēmums ražo īpašas preces konkrētai mērķa grupai, lai rastu risinājumu vai uzlabotu konkrētu dzīves aspektu. Piem. sociālais uzņēmums HOPP² ražo īpaši pielāgotus tricikliem cilvēkiem ar kustību traucējumiem.
- Materiālās un cita veida palīdzības sniegšana tiem, kam tā ir nepieciešama: sociālie uzņēmumi darbojas ierastajās uzņēmējdarbības nozarēs, bet to dara ar mērķi palīdzēt konkrētām mērķa grupām, izmantojot iegūto peļņu. Piem. labdarības veikals TUVU³ pārdod lietotas preces, lai palīdzētu vietējām ģimenēm, kurām tas nepieciešams.

Saskaņā ar jauno *Sociālā uzņēmuma likumu* ir 11 mērķa grupas, kuras sociālās uzņēmējdarbības kontekstā var definēt kā „sociālās atstumtības riska grupas”:

- 1) cilvēki ar invaliditāti;

1. www.blindart.lv, www.ceribusparni.lv/
2. www.hopp.lv
3. www.biedribatuvu.lv/home/

- 2) cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem;
- 3) cilvēki vai ģimenes ar nabadzības riska statusu;
- 4) bezdarbnieki ar viņu apgādājamiem; bezdarbnieki, kas ir vecāki par 54 gadiem, ilgstoši bezdarbnieki;
- 5) romu etniskā minoritātes;
- 6) esošie vai bijušie ieslodzītie;
- 7) cilvēki ar atkarībām (alkohols, narkotikas, azartspēles uc);
- 8) cilvēki ar deklarēto dzīvesvietu nakts patversmē (bezpajumtnieki);
- 9) cilvēku tirdzniecības upuri;
- 10) cilvēki ar alternatīvo vai bēgļa statusu;
- 11) Bāreņi un bērni bez likumīgiem vecākiem līdz 24 gadu vecumam.

Saskaņā ar *Sociālā uzņēmuma likumu*, ja sociālais uzņēmums vēlas būt darba integrācijas sociālais uzņēmums, tam ir jāizvēlas strādāt ar vienu vai vairākām no šīm grupām. Ja sociālais uzņēmums vēlas sniegt sociālos pakalpojumus vai palīdzēt neaizsargātām grupām citos veidos, tam nav jāievēro šis saraksts, tas var arī izvēlēties strādāt ar specifiskām mērķa grupām, piem. bērniem, jauniešiem, vecāka gadagājuma cilvēkiem, ja vien spēj pierādīt, ka konkrētā grupa saskaras ar problēmām vai izaicinājumiem, kas ir svarīgi visai sabiedrībai.

Finanšu rādītāji

Tā kā vēl nav ticamu datu par to, cik daudz sociālo uzņēmumu patiešām pastāv, nav iespējams nodrošināt arī precīzus datus par to finansiālo sniegumu. Tas būs iespējams sākot ar 2019. gadu, kad būs iespējams redzēt, novērtēt un salīdzināt reģistrēto sociālo uzņēmumu gada apgrozījumu un peļņu, pamatojoties uz sociālo uzņēmumu reģistru un gada finanšu un nodokļu pārskatiem.

Tomēr, dažus secinājumus iespējams izdarīt, pamatojoties uz to sociālo uzņēmumu sarakstu, kuri ir Latvijas Sociālās uzņēmējdarbības asociācijas biedri:

- Lielākā daļa sociālo uzņēmumu ir jauni un mazi; attiecīgi, viņiem vēl nav ievērojama gada apgrozījuma vai peļņas. Tie darbojas vai nu ar zaudējumiem, vai, ja paveicas, bez zaudējumiem. Daudzi sociālie uzņēmumi pirmajos pastāvēšanas gados nespēj atļauties maksāt pārvaldības maksu, tāpēc vadības komanda strādā brīvprātīgi, kas ietekmē uzņēmuma darbību un izaugsmi, un rada lielu risku, ka tā nespēs darboties labi.
- Ir daži sociālie uzņēmumi, kas ir atraduši veidu darbības nostabilizēšanai, bezzaudējuma punkta nodrošināšanai un pat peļņas daļas novirzīšanai uzņēmējdarbības attīstībai vai paplašināšanai, vai arī tieši sociālajam mērķim. Šo uzņēmumu gada apgrozījums sniedzas no desmitiem līdz simtiem tūkstošu EUR.
- Pastāv daži sociālie uzņēmumi, kuru gada apgrozījums pārsniedz 500 000 EUR un kuri nodarbina vairāk nekā 10 darbiniekus, katru gadu gūst peļņu un nepārtraukti paplašina savu uzņēmējdarbību. Lielākais sociālais uzņēmums Latvijā – *Latvijas Samariešu apvienība* – strādā ar vairāk nekā 5 miljonu eiro apgrozījumu katru gadu un vairāk nekā 700 darbinieku.

Lielākie finansiālie izaicinājumi sociālajiem uzņēmumiem ir saistīti ar ilgtspējīga uzņēmējdarbības modeļa meklēšanu, kas līdzsvaro sociālos un uzņēmējdarbības aspektus, kā arī tirgus un pārdošanas kanālu meklēšanu savām precēm un pakalpojumiem. Arī ārējo finanšu līdzekļu pieejamība uzņēmuma izaugsmei un attīstībai var būt ļoti sarežģīta, tāpēc sociālie uzņēmumi daudzkārt darbojas „izdzīvošanas režīmā”, kas ļauj nosegt viņu ikdienas izmaksas, bet neļauj veidot pietiekamus uzkrājumus darbības paplašināšanai.

Reģionālais un ģeogrāfiskais konteksts

Lielākā daļa sociālo uzņēmumu atrodas galvaspilsētā Rīgā, bet, pateicoties dažādām sociālām programmām, kas atbalsta reģionālo attīstību un jaunajiem uzņēmējiem, arvien vairāk cilvēku uzsāk savas sociālās uzņēmējdarbības iniciatīvas citās Latvijas pilsētās un lauku rajonos. Ir arī uzņēmumi, kas sāk savu darbību galvaspilsētā un pēc tam izplešas uz citiem reģioniem, aptverot visu Latviju. Sociālie uzņēmumi ārpus Rīgas mēdz būt mazāki un vairāk orientēti lokāli; to galvenais mērķis ir reaģēt uz vietējās sabiedrības sociālajām vajadzībām, nevis piedāvāt konceptuāli jaunus veidus sociālo problēmu risināšanai.

Problēmas, izaicinājumi, jautājumi un iespējas attiecībā uz sociālajiem uzņēmumiem, to izaugsmi un attīstību:

- Precīzu, uz datiem balstītu pētījumu un sociālās uzņēmējdarbības nozares pārskata trūkums kavē nozares attīstību un sagādā individuāliem sociālajiem uzņēmumiem grūtības pozicionēt savu darbību plašākā kontekstā. Ir nepieciešami precīzi dati un mērījumi par sociālo uzņēmumu ekonomisko un sociālo vērtību, kurus pēcāk var izmantot, lai izdarītu vispārīgākus secinājumus par nozares vajadzībām un problēmām, kā arī veidiem un iespējām, kā uz tiem reaģēt.
- Sociālajiem uzņēmumiem daudzkārt trūkst uzņēmējdarbības prasmju un kompetenču, pārāk daudz uzmanības pievēršot sociālo mērķu sasniegšanai un palīdzībai mērķa grupai, bet pārāk maz - preču un pakalpojumu radīšanai un pārdošanai. Visi ar uzņēmumu vadību saistītie aspekti būtu jāstiprina visā nozarē, lai padarītu sociālo uzņēmējdarbību par veiksmīgu un ienesīgu uzņēmējdarbības nozari.
- Sociālā uzņēmējdarbība kā jēdziens kopumā un līdz ar to sociālie uzņēmumi konkrēti sabiedrībā vēl nav labi zināmi, cilvēki un iestādes vēl pilnībā neapzinās vērtību, ko sociālie uzņēmumi var piedāvāt un nodrošināt. Daudzi sociālie uzņēmumi ir sākuši darboties kā biedrības un nodibinājumi, un, tā kā sociālo uzņēmumu attīstības veicināšana ir Labklājības ministrijas atbildība, sociālie uzņēmumi bieži tiek uzskatīti par jaunu labdarības formu, kurai piešķirts jauns nosaukums - „sociālais uzņēmums”. Tādejādi, sociālajiem uzņēmumiem ir liels izaicinājums pierādīt sevi kā patiesiem uzņēmumiem, kas sniedz ieguldījumu tautsaimniecībā kopumā, vienlaikus radot ievērojamu sociālo vērtību.
- Daudzi sociālie uzņēmumi joprojām ir vairāk atkarīgi no donoru dotācijām un finanšu palīdzības nekā savas uzņēmējdarbības, sagaidot, ka to darbību finansēs ārēji avoti. Šāda attieksme palēnina uzņēmējdarbības attīstību un kavē gan ilgtspējīgas uzņēmējdarbības prakses, gan ieņēmumu plūsmas veidošanos.
- Vēl viens izaicinājums sociālajiem uzņēmumiem ir mērīt un pierādīt savu sociālo ietekmi. Finansētāji un citas ieinteresētās personas arvien vairāk pieprasa, lai sociālie uzņēmumi precīzi parādītu, kādu pievienoto vērtību spēj sniegt, izstrādājot sociālu vajadzību risinājumus. Sociālajam uzņēmumam šis process var būt sarežģīts un dārgs. Šobrīd tikai daži sociālie uzņēmēji Latvijā veic rūpīgu sociālās ietekmes novērtējumu.

3. Sociālie uzņēmumi Latvijā – gadījumiemēru izpēte

Latvijas Samariešu apvienība (LSA)

Juridiskā forma: biedrība (NVO)

www.samariesi.lv

www.facebook.com/samariesi/

Video: <https://youtu.be/13NdcRsJlel>

Latvijas Samariešu apvienība (LSA) ir viens no lielākajiem sociālajiem uzņēmumiem Latvijā, kurā strādā vairāk nekā 700 cilvēku un kurā iesaistīti vairāk nekā 300 brīvprātīgie. Lai gan LSA juridiskā forma joprojām ir NVO, tās faktiskā darbība un vadības struktūra vairāk atbilst sociālajam uzņēmumam. LSA ir sertificēts sociālo pakalpojumu sniedzējs, medicīnas un izglītības iestāde, kas sniedz medicīnas un aprūpes pakalpojumus dažādu sociālās atstumtības grupu pārstāvjiem (senioriem, jauniešiem ar intelektuālās attīstības traucējumiem, apdraudētiem bērniem un sievietēm uc), kā arī rada un uztur specializētos sociālo pakalpojumu uzņēmumus, piemēram, krīzes centru bērniem un sievietēm „Māras Centrs”, sociālās aprūpes centrus Rīgā un Ventspilī, grupu dzīvokļus un nakts patversmes, pansionātu „Pārsla”. 2015. gadā SAL pakalpojums „Mobilā aprūpe mājās” tika atzīts par vienu no top desmit Eiropas sociālās inovācijas projektiem.

„Ikdienas darbā ir jārēķinās ar nemitīgu cīņu ar visdažādākajiem administratīvajiem šķēršļiem, pretestību, neizpratni, nezināšanu, jo ne visi cilvēki mums apkārt dzīvo ar misijas apziņu. Tāpēc svarīgi ir paturēt acu priekšā to rezultātu, kuru vēlamies sasniegt, ikdienas rutīnā nepazaudēt sākotnējo sociālo mērķi un nekad nepārstāt sapņot!” – Andris Bērziņš, Latvijas Samariešu apvienības direktors.

BlindArt

Juridiskā forma: sabiedrība ar ierobežotu atbildību

www.blindart.lv

„BlindArt” ir sociāls uzņēmums, kas atrodas Rīgā, Latvijā (darbojas kopš 2007. gada, juridiski dibināts kā sabiedrība ar ierobežotu atbildību 2017. gadā) un kas palīdz cilvēkiem ar vājredzību un aklumu integrēties sabiedrībā, radot nozīmīgas lietas ar pievienoto vērtību. „BlindArt” mērķis ir vājredzīgo un neredzīgo cilvēku integrēšana sabiedrībā un darba tirgū; šo cilvēku izglītošana, pašapziņas celšana un motivēšana caur radošiem procesiem, kā arī sociālās uzņēmējdarbības vides veicināšana Latvijā.

„BlindArt” darbība ir ļoti daudzveidīga – dažādu dizaina produktu izstrāde, ieviešana un attīstība; mākslas projektu producēšana, korporatīvie taktiļās glezniecības saliedēšanas pasākumi, radošo darbnīcu organizēšana vājredzīgajiem un neredzīgajiem cilvēkiem, kā arī konsultācijas un iedvesmas semināri par sociālo uzņēmējdarbību.

Iesaistot vairāk nekā 300 cilvēku ar redzes traucējumiem, „BlindArt” piedāvā plašu aktivitāšu klāstu, radošās darbnīcas, izstādes un oriģinālus produktus – pasakas, gleznas, porcelāna plāksnes, interjera elementus un modes aksesuārus. Līdz šim „BlindArt” ir sasniedzis vairāk nekā 240 000 cilvēku auditoriju, tādējādi stiprinot projekta mērķa grupas integrāciju sabiedrībā kopumā.

„Nesēdi uz savas sociālās biznesa idejas cerībā, ka pienāks diena un tā veiksmīgi realizēsies. Stāsti to visiem, kam vien iespējams - tikai tā tiks pie domubiedriem, ar kuriem daudz lielāka iespēja būs to ideju perfekti noslīpēt un spēcīgāk realizēt. Ja nemitīgi pārņem bailes, ka kāds Tavu ideju var viegli piesavināties, tad tas ir indikators, ka tā tomēr nav pārāk laba ideja - tāpēc domā plašāk, dziļāk, jaudīgāk!”
- Andrs Hermanis, “BlindArt” radītājs.

Learn IT

Juridiskā forma: sabiedrība ar ierobežotu atbildību

www.learnit.lv

www.facebook.com/learnitlv

Mēs vēlamies, lai Latvijas jaunā paaudze izaugtu par spēcīgiem līderiem un zinošiem speciālistiem dažādās jomās. Šajā tehnoloģiju gadsimtā skolēniem ir svarīgi apgūt moderno tehnoloģiju izmantošanu, lai radītu savus risinājumus mākslā, sportā, zinātnē vai biznesā. „Learn IT” organizē programmēšanas apmācības skolēniem vecumā no 9-15 gadiem, kurās skolēni veido savas spēles, mobilās aplikācijas, mājas lapas un robotus. Papildus, „Learn IT” iesaistās skolotāju profesionālajā pilnveidē, rādot piemēru, kā ikdienā lietderīgi izmantot tehnoloģijas mācību procesā. “Learn IT” nodarbības notiek 7 pašvaldībās, un kopā tās ir apmeklējuši vairāk nekā 800 skolēnu visā Latvijā.

„Katrs sociālais uzņēmējs vēlas veikt pozitīvas pārmaiņas sabiedrībā un radīt ilgtspējīgu biznesa modeli. Lai to paveiktu, esi pārliecināts par savām zināšanām un ideju, bet saglabā pazemību un nebeidzamu vēlmi mācīties. Līdzīgi tai, kāda piemīt bērniem!” - Elīna Ingelande, “Learn IT” programmēšanas skolas dibinātāja un vadītāja.

Labdarības veikalu tīkls „HOPEN”

Juridiskā forma: nodibinājums „Lūkas fonds”

www.hopen.lv

Labdarības veikalu tīkls HOPEN savā nosaukumā ir apvienojis divus vārdus no angļu valodas - „hope” (*cerība*) un „open” (*atvērts*). Mēs vēlamies veicināt sabiedrības dzīves kvalitātes uzlabošanu un sekmēt sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupu nodarbinātību, kā arī atbalstīt organizācijas, kas strādā trūcīgo un maznodrošināto iedzīvotāju labā. Mūsu sociālos mērķus raksturo seši atslēgas vārdi - finansiālais atbalsts, ietaupījums, vides aizsardzība, nodarbinātība, izglītības veicināšana un vērtības. Labdarības veikalu un “Lūkas fonda” darbība balstās uz kristīgajām un Bibliskajām vērtībām, mēs iestājamies par kristīgo vērtību nostiprināšanu un savstarpējo atbalstu.

Labdarības veikalu tīklu HOPEN veido veikals Ogrē un divi veikali Rīgā, kuros ir plašs Zviedrijas un Latvijas preču klāsts. Veikalos ikviens var ziedot labā stāvoklī esošas lietas: apģērbus, mēbeles, lampas, mājāsaimniecības preces, traukus, aksesuārus, grāmatas u.c. Peļņa no šo lietu pārdošanas tiek novirzīta sociālo projektu īstenošanai. Daļa ziedojumu mantiskā veidā tiek novirzīti maznodrošināto grupu vajadzībām.

„Nedari lietas tikai darīšanas pēc, bet tad, kad ir vīzija un aicinājums.” - Jānis Ģeģeris, HOPEN vadītājs.

Svaigi / virtuālais tirgus svaigi.lv

Juridiskā forma: sabiedrība ar ierobežotu atbildību

www.svaigi.lv

Video: <https://www.youtube.com/watch?v=0Vm6p7L8V08>

Virtuālais tirgus Svaigi.lv dod iespēju nelielām saimniecībām, mazajiem ražotājiem un amatniekiem no visiem Latvijas reģioniem piedāvāt tirdzniecībai izaudzēto un saražoto. Strādājam, lai iedrošinātu attīstīt saimniekošanu Latvijas laukos un nodrošinātu kvalitatīvas pārtikas pieejamību, veicinot veselīgus ēšanas paradumus Latvijas ģimenēs. Svaigi.lv ir interneta platforma – virtuāls tirgus ar plašu sortimentu no vairāk kā 100 piegādātājiem, kuriem ir iespēja pašiem noteikt savu produktu vērtību. Pircēji veic pasūtījumus elektroniski, lai saņemtu sezonālus un svaigus produktus tieši no lauka īsā produktu piegādes ķēdē. Nodrošinām pasūtījumu piegādi uz mājām Rīgā un tās apkārtnē.

„Sociālā uzņēmuma darbības forma dod iespējas un uzliek arī atbildību. Iespējas var realizēt ar motivētas komandas vai pieaicinātu speciālistu palīdzību. Atbildība ir katra vadītāja paša rokās, tāpēc aicinu uzņēmumu celt uz stingriem vērtību pamatiem, lai tas dod spēku iespējas īstenot.” – Elīna Novada, Svaigi.lv saimniece.

4. Tiesiskais un politiskais ietvars

Sociālie uzņēmumi dažkārt tiek sajaukti ar korporatīvās sociālās atbildības praksi, kas saistīta ar uzņēmuma papildu darbību, nevis uzņēmuma pamatmērķi. Turklāt, sabiedrībā dominē ir nepareizs uzskats, ka sociālie uzņēmumi galvenokārt ir tikai darba integrācijas sociālie uzņēmumi (DISU).

Līdz brīdim, kad stājās spēkā *Sociālā uzņēmuma likums* (2018. gada aprīlis), sociālās uzņēmējdarbības veikšanai uzņēmumi un indivīdi izmantoja dažādus organizatoriskos un juridiskos veidus: asociācijas, fondus un „parastas” sabiedrības ar ierobežotu atbildību, dažkārt mērķu sasniegšanai apvienojot dažādas juridiskās formas. Tomēr tagad atbilstoši jaunam likumam tikai sabiedrībām ar ierobežotu atbildību ir tiesības iegūt sociālā uzņēmuma statusu, kas nozīmē, ka esošajām asociācijām un fondiem ir jālemj par to, kādā veidā turpināt darbību. Asociācijas un nodibinājumi var būt sociālie uzņēmumi tikai *de facto*; tie juridiski nekvalificējas sociālā uzņēmuma statusam.

Sociālo uzņēmumu juridiskā forma Latvijā

Latvijā sociālā uzņēmuma jēdziens ir integrēts dažādos stratēģiskās politikas dokumentos:

- Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam;
- Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014. – 2020. gadam, kurā tas ir definēts kā viens no 98 uzdevumiem, lai īstenotu rīcības virzienu „Cienīgs darbs”.
- Konceptija „Par sociālās uzņēmējdarbības ieviešanas iespējām Latvijā” (apstiprināts Ministru kabinetā 2014. gada 30. oktobrī). Šī dokumenta mērķis bija „atzīt un novērtēt sociālo uzņēmumu potenciālu, uzsākt pilnvērtīgas un efektīvas atbalsta sistēmas veidošanu un tiesiskā ietvara izstrādi sociālās uzņēmējdarbības attīstībai, piedāvāt definīciju un atbilstības kritērijus, kā arī atbalsta virzienus sociālajiem uzņēmumiem”.

Darbs pie atsevišķa *Sociālā uzņēmuma likuma* tika uzsākts 2015. gadā, kad parlamentā tika izveidota starpdisciplināra darba grupa. *Sociālā uzņēmuma likums* tika pieņemts 2017. gada 12. oktobrī un stājās spēkā 2018. gada 1. aprīlī. **Likums nosaka, ka sociālais uzņēmums ir sabiedrība ar ierobežotu atbildību ar īpašu sociālā uzņēmuma statusu. Lai iegūtu šo statusu, uzņēmumam ir jāatbilst pieciem kritērijiem:**

- 1) Uzņēmuma galvenais mērķis ir pozitīvs sociālais mērķis.
- 2) Īpašnieki ir vienojušies par sociālā uzņēmuma statusa iegūšanu savam uzņēmumam. Lēmums tiek uzskatīts par pieņemtu, ja par dobalsojuši vismaz divas trešdaļas no sanāksmes pārstāvjiem, ja vien statūtos nav noteikts lielāks balsu skaits šāda lēmuma pieņemšanai.
- 3) Peļņas sadales ierobežojums uzņēmumu īpašniekiem – peļņa jāreinvestē uzņēmumā vai jāiegulda sociāla mērķa sasniegšanā.
- 4) Uzņēmumā strādā algots personāls (vismaz viens darbinieks ar darba līgumu).
- 5) Uzņēmuma izpildinstitūcijā vai uzraudzības struktūrā ir mērķa grupas pārstāvis; vai arī uzņēmuma konsultatīvajā struktūrā, ja tāda eksistē, ir mērķa grupas pārstāvis, vai asociācijas un fondi, kas pārstāv mērķa grupu, vai attiecīgās jomas eksperts.

Īpaša uzmanība tiek pievērsta sociālās atstumtības riskam pakļauto personu darba integrācijai kā sociālo uzņēmumu īstenojamam sociālajam mērķim un aktivitātēm. Tomēr sociālajiem uzņēmumiem var būt arī citi sociālie mērķi jomās, kas nav saistītas ar darba integrāciju, piemēram, izglītība, vides aizsardzība, kultūras daudzveidība, sociālā un veselības aprūpe, pilsoniskā sabiedrība. Sociālā uzņēmuma sociālajam mērķim ir jābūt ļoti skaidri un precīzi definētam un iekļautam tā nolikumā.

Par *Sociālā uzņēmuma likuma* īstenošanu atbildīgā valsts institūcija ir Labklājības ministrija. Ministrija ir atbildīga arī par publiskā sociālā uzņēmuma reģistra uzturēšanu, kas kalpo arī kā datu bāze ar visiem uzņēmumiem, kuri ir saņēmuši statusu.

Sociālo uzņēmumu likums neuzliek par pienākumu esošajiem *de facto* sociālajiem uzņēmumiem, kas darbojas kā asociācijas un nodibinājumi, izveidot jaunu sabiedrību ar ierobežotu atbildību un/vai pārtraukt saimniecisko darbību. Katrai organizācijai ir jāizlemj, kādu veidu izvēlēties un kā turpināt darbu. Tomēr, tā kā asociācijām un fondiem ir noteikti ierobežojumi attiecībā uz to vispārējo uzņēmējdarbību, tiem ir divi iespējamie virzieni tālākai sociālās uzņēmējdarbības virzībai:

1. Izveidot jaunu sabiedrību ar ierobežotu atbildību, kļūstot par tās īpašnieku. Pēc tam asociācijas vai nodibinājuma pašreizējās sociālās uzņēmējdarbības aktivitātes būtu jāpārceļ uz jauno sabiedrību ar ierobežotu atbildību. Jaunā sabiedrība ar ierobežotu atbildību var izmantot visas likumā noteiktās iespējas.
2. Veikt saimniecisko darbību kā atsevišķus projektus, saglabājot tos esošajā organizācijā. Ja saimnieciskā darbība nenasniedz ievērojamu daļu, sabiedrībās ar ierobežotu atbildību izveide nav nepieciešama. Tomēr, šajā gadījumā organizācija nevar sevi dēvēt par „sociālo uzņēmumu”; tā arī nevar izmantot likuma un citu sociālās uzņēmējdarbības atbalsta instrumentu piedāvātās priekšrocības.

Jaunais *Sociālā uzņēmuma likums* nevienam neuzliek pienākumu iegūt sociālā uzņēmuma statusu. Tā ir iespēja, papildu instruments tiem uzņēmumiem, kuri jau strādā nozarē vai vēlas izveidot jaunu sociālo uzņēmumu. Tomēr saimnieciskā darbība ir viens no būtiskākajiem kritērijiem sociālā uzņēmuma identificēšanai, kas nodrošina, ka sociālekonomiskās problēmas tiek risinātas ilgtermiņā finansiāli ilgtspējīgā, neatkarīgā veidā. Tā kā daudzas asociācijas un nodibinājumi nav pašpietiekami, joprojām paļaujas uz dotācijām un ziedojumiem un to pamatdarbība nav komerciāla rakstura, tiem ir jāpieņem stratēģiska izvēle par savu turpmāko darbību.

Fiskālā sistēma sociālajiem uzņēmumiem (nodokļi, nodokļu atvieglojumi utt.)

Saskaņā ar *Sociālā uzņēmuma likumu* sabiedrība ar ierobežotu atbildību ar sociālo uzņēmumu ir 100% atbrīvota no **uzņēmuma ienākuma nodokļa**, ja tā iegulda peļņu uzņēmumā un/vai sociālā mērķa sasniegšanā; turklāt nodoklis nav attiecināms uz šādiem sociālo uzņēmumu izdevumiem:

- atpūtas un sociālās iekļaušanas pasākumi sociālā uzņēmuma darbiniekiem, kas pārstāv mērķa grupu;
- mērķa grupas personu integrācija darba tirgū un viņu dzīves kvalitātes uzlabošana;
- tādu aktīvu iegāde, kas veicina sociālā uzņēmuma statūtos noteikto mērķu sasniegšanu;
- mērķa grupas personu sociālā integrācija;
- ziedojumi sabiedriskā labuma organizācijām tiem mērķiem, kas atbilst sociālā uzņēmuma statūtos noteiktajiem mērķiem, ja ziedojuma saņēmējs ziedotājam līdz pārskata gada beigām ir sniedzis informāciju par ziedojuma izmantošanu.

Šie ienākuma nodokļa atvieglojumi sākotnēji bija paredzēti kā nozīmīga priekšrocība sociālajiem uzņēmumiem, bet 2018. gada 1. janvārī stājās spēkā grozījumi *Likumā par uzņēmumu ienākuma nodokli*. Grozījumos noteikts, ka arī parastajiem uzņēmumiem nav

jāmaksā uzņēmuma ienākuma nodoklis, ja tie nesadala savu peļņu vai ja tie iegulda peļņu uzņēmējdarbības paplašināšanā. Šī iemesla dēļ plānotās nodokļu politikas „priekšrocības” sociālajiem uzņēmumiem zaudēja savu nozīmi. Tomēr iepriekš minētās ienākumu nodokļa atvieglojumu iespējas attiecas tikai uz sociālajiem uzņēmumiem – tās nav saistošas tradicionālajiem uzņēmumiem.

Saskaņā ar *Pievienotās vērtības nodokļa likumu* **pievienotās vērtības nodoklis** netiek piemērots sociālo pakalpojumu sniedzējiem Latvijā. Tas nozīmē, ka, ja sociālais uzņēmums sniedz sociālās aprūpes, profesionālās un sociālās rehabilitācijas, sociālās palīdzības un sociālā darba pakalpojumus, PVN nav piemērojams. Tomēr tas attiecas uz visām asociācijām un fondiem, sabiedrībām ar ierobežotu atbildību, kam ir sociālā uzņēmuma statuss, kā arī uz visiem citiem tradicionālajiem uzņēmumiem, kas sniedz uzskaitītos sociālos pakalpojumus. Turklāt likums paredz, ka gadījumos, kad saimnieciskās darbības gada apgrozījums ir mazāks par 40 000 EUR, asociācijai, fondam vai uzņēmumam nav jābūt reģistrētam kā pievienotās vērtības nodokļa (PVN) maksātājam. Tas nozīmē, ka attiecībā uz PVN tas pats nodokļu atvieglojums attiecas uz visām dažādajām juridiskajām formām.

Likums „*Par nekustamā īpašuma nodokli*” nosaka, ka **nekustamā īpašuma nodokļa** atvieglojumus var piešķirt, ja pašvaldības nekustamo īpašumu izīrē vai nodod īpašumā medicīnas vai sociālās aprūpes pakalpojumu sniegšanai. Tomēr šiem atvieglojumiem var pieteikties jebkura apvienība vai fonds, kā arī jebkurš uzņēmums, kam ir sociālā uzņēmuma statuss. Turklāt, pašvaldības var izdot saistošus noteikumus, kas paredz atvieglojumus dažādām nodokļu maksātāju kategorijām.

Vienīgais nodokļu atvieglojums, kas pieejams darba devējiem, kas nodarbina invalīdus Latvijā, ir **atvieglojums darba devēju un ņēmēju sociālās apdrošināšanas iemaksām** (darba ņēmēju obligātās sociālās apdrošināšanas iemaksas: vispārējā likme ir 11%, savukārt invalīdiem – 10,12%; darba devēja sociālās apdrošināšanas iemaksas: vispārējā likme ir 24,09%, savukārt invalīdiem – 22,52%), kas nedaudz samazina darbaspēka izmaksas. Atvieglojums attiecas uz visām juridiskajām formām. Tomēr atvieglojums nav pietiekams, lai motivētu uzņēmumus integrēt invalīdus. Sociālajiem uzņēmumiem nav pieejami nekādi citi sociālā nodrošinājuma vai nodarbinātības nodokļu atvieglojumu instrumenti – viņiem ir jāmaksā visi sociālās apdrošināšanas un nodarbinātības nodokļi kā jebkuram citam uzņēmumam.

Sociālā uzņēmumu statusu var izmantot kopā ar **mikrouzņēmumu nodokļa maksātāja** statusu, kas ir diezgan populārs mazo uzņēmumu vidū Latvijā. Mikrouzņēmumu nodoklis ir vienots nodokļu maksājums, kas ietver obligātās valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas, iedzīvotāju ienākuma nodokli, uzņēmējdarbības riska nodevu par mikrouzņēmuma darbiniekiem; uzņēmumu ienākuma nodokli, ja mikrouzņēmums atbilst uzņēmuma ienākuma nodokļa maksātāja iezīmēm; mikrouzņēmuma īpašnieka iedzīvotāju ienākuma nodokli par mikrouzņēmuma saimnieciskās darbības ienākumu daļu. Mikrouzņēmuma nodokļa likme ir 15% no kopējā apgrozījuma, un tā ir jāmaksā četras reizes gadā.

Saskaņā ar likumu sociālajam uzņēmumam ir tiesības piesaistīt brīvprātīgos, lai veiktu citus uzdevumus, izņemot vadības pienākumus, grāmatvedību, vai uzņēmuma pamatdarbību. Brīvprātīgo izmantošana var tikt uzskatīta par **netiešu fiskālo atbalstu** sociālajiem uzņēmumiem, jo valstij netiek maksātas valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas un darba nodokļi par šīm personām.

Problēmas, izaicinājumi, jautājumi un iespējas attiecībā uz juridisko formu un politikas ietvaru:

Lai gan *Sociālā uzņēmuma likums* Latvijā tika sagaidīts un uztverts pozitīvi, pastāv dažādi viedokļi un uzskati par to, cik efektīvs tas būs ilgtermiņā. Padziļināti pētījumi un jaunā likuma novērtēšana būs iespējami no 2019. gada, bet jau tagad ir vairāki jautājumi un izaicinājumi, kas jāapsver:

- Gan Sociālā uzņēmuma likums, gan sociālās uzņēmējdarbības jēdziens joprojām ir diezgan jauni, un ir jāiegulda daudz laika un pūļu, lai palielinātu izpratni par šo uzņēmējdarbības veidu un ieguvumiem, ko likums var piedāvāt tiem, kas to izvēlas izmantot.
- Sociālajiem uzņēmumiem, kas darbojas un joprojām darbojas kā NVO – asociācijām un nodibinājumiem – ir jāpieņem lēmums, kādā veidā turpināt darbu, jo jaunais likums pieļauj sociālo statusu tikai sabiedrībām ar ierobežotu atbildību. Tā ir ļoti liela pārmaiņa NVO, ne tikai juridisko jautājumu dēļ, bet vēl jo vairāk tāpēc, ka mainās domāšanas veids – oficiāla uzņēmuma vadīšana var likties daudz grūtāka, sarežģītāka un riskantāka nekā NVO vadīšana, lai gan praktiski šīs izmaiņas ne vienmēr ir tik lielas, cik gaidīts.
- Lai gan likuma kritēriji ir diezgan skaidri un vienkārši, kritēriju piemērošana un interpretācija līdz šim ir pierādījusi, ka ir dažas „pelēkas zonas”, kas ir jāprecizē, lai izvairītos no negodīgas uzņēmējdarbības prakses, izmantojot jaunā likuma sniegtās priekšrocības personīga labuma gūšanai.
- Pastāv bažas, ka jaunais likums rada pārāk lielu birokrātisku slogu sociālajiem uzņēmumiem, jo īpaši attiecībā uz gada finanšu un pārskatu ziņojumiem.
- Ir nepieciešama ilgtermiņa valsts sociālās uzņēmējdarbības attīstības politika, kas pārsniegtu Sociālā uzņēmuma likuma un finansiālā atbalsta sistēmas ieviešanu. Politikā jāiekļauj visi sociālās uzņēmējdarbības ekosistēmas aspekti, kā arī finansējums dažādiem ekosistēmu attīstības pasākumiem un darbībām.

5. Galvenās ieinteresētās personas un dalībnieki

Valsts pārvaldes iestādes	
<p>Labklājības ministrija www.lm.gov.lv</p>	<p>Par sociālo uzņēmējdarbību atbildīgā ministrija ir Labklājības ministrija. Tās darbs sociālās uzņēmējdarbības stiprināšanā un veicināšanā, kā arī nozares kontrolē galvenokārt balstās uz trim tiesību un politikas dokumentiem:</p> <ul style="list-style-type: none">• <i>Koncepcija „Par sociālās uzņēmējdarbības ieviešanas iespējām Latvijā”</i> (apstiprināts Ministru kabinetā 2014. gada 30. oktobrī). Šī dokumenta mērķis bija „atzīt un novērtēt sociālo uzņēmumu potenciālu, uzsākt pilnvērtīgas un efektīvas atbalsta sistēmas veidošanu un tiesiskā ietvara izstrādi sociālās uzņēmējdarbības attīstībai, piedāvāt definīciju un atbilstības kritērijus, kā arī atbalsta virzienus sociālajiem uzņēmumiem”.• <i>Eiropas Sociālā fonda projekts „Atbalsts sociālai uzņēmējdarbībai”</i> (2015–2022, īstenots sadarbībā ar Attīstības finanšu institūciju ALTUM).• <i>Sociālā uzņēmuma likums</i> (pieņemts 2017. gada 12. oktobrī, spēkā kopš 2018. gada 1. aprīļa). Labklājības ministrija ir galvenais politikas virzītājspēks attiecībā uz sociālajiem uzņēmumiem un sadarbojas ar partnerinstitūcijām un organizācijām, lai radītu piemērotu vidi sociālo uzņēmumu attīstībai. Labklājības ministrija arī uztur valsts sociālo uzņēmumu reģistru ar informāciju par visiem uzņēmumiem, kas ieguvuši sociāla uzņēmumu statusu.
<p>Attīstības finanšu institūcija ALTUM www.altum.lv</p>	<p>ALTUM, sadarbībā ar Labklājības ministriju, ir galvenā atbildīgā valsts iestāde, kas īsteno sociālo uzņēmumu finansiālā atbalsta programmu, izmantojot Eiropas Sociālā fonda līdzekļus.</p> <p>Saskaņā ar finanšu atbalsta programmu “Atbalsts sociālai uzņēmējdarbībai” ALTUM finansiālais atbalsts līdz 200 000 eiro apmērā vienam projektam ir pieejams sociālā uzņēmuma uzsākšanai vai paplašināšanai. Dotāciju veido 90% ALTUM finansējums un 10% līdzfinansējums. Lai pretendētu uz atbalstu, uzņēmumam ir jāiegūst sociālā uzņēmuma statuss un jāreģistrējas sociālo uzņēmumu reģistrā. Programmā ir pieejami 12 miljoni eiro līdz 2022. gadam.</p> <p>Lai varētu pretendēt uz finansējumu, sociālo uzņēmumu projektiem jābūt dzīvotspējīgiem, ar ilgstošu nozīmīgu sociālo ietekmi un labumu sabiedrībai.</p>

	<p>Projekta biznesa pusi novērtē ALTUM, bet sociālo ietekmi - Labklājības ministrija.</p> <p>Lai iesniegtu finansējuma pieteikumu, cita starpā ir jāapsver sekojošais:</p> <ul style="list-style-type: none">• Kāda sociālā problēma tiks atrisināta?• Vai ideja ir dzīvotspējīga ilgtermiņā?• Vai uzņēmums ir gatavs ieguldījumam, vai ir nākotnes redzējums un atbilstoša komanda?• Vai projekts ir labi sagatavots? <p>Līdz šim 27 organizācijas un uzņēmumi ir saņēmuši ALTUM finansējumu sociāla uzņēmuma uzsākšanai vai paplašināšanai.</p>
<p>Nodarbinātības valsts aģentūra www.nva.gov.lv</p>	<p>Nodarbinātības valsts aģentūra ir galvenā institūcija, kas palīdz bezdarbniekiem atrast darba iespējas, kā arī institūcija, kas ir atbildīga par subsīdiju programmu īstenošanu darba devējiem, kuri nodarbina cilvēkus no dažādām neaizsargātām grupām (piemēram, invalīdus, ilgstošos bezdarbniekus, bezdarbniekus jauniešus uc.) un tāpēc ir biežs partneris sociālajiem uzņēmumiem, kas strādā darba integrācijas jomā. Nodarbinātības valsts aģentūru pārrauga Labklājības ministrija.</p>
<p>Ekonomikas ministrija www.em.gov.lv</p> <p>Finanšu ministrija www.fm.gov.lv</p>	<p>Ekonomikas ministrija ir atbildīga par vispārējo uzņēmējdarbības attīstību Latvijā. Lai gan tās uzmanība nav īpaši vērsta uz sociālajiem uzņēmumiem, daudzus tās uzņēmējdarbības veicināšanas pasākumus un iespējas var izmantot arī sociālie uzņēmumi.</p> <p>Finanšu ministrija ir galvenā atbildīgā valsts iestāde par vispārējo nodokļu politiku. Galvenā nodokļu kontroles institūcija - Valsts ieņēmumu dienests - darbojas Finanšu ministrijas pakļautībā. Tā kā sociālie uzņēmumi ir pakļauti gandrīz visiem tiem pašiem nodokļiem kā parastajiem uzņēmumiem (ar dažiem izņēmumiem), laba sadarbība ar šīm iestādēm ir būtiska.</p>
<p>Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra www.liaa.gov.lv</p>	<p>Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras (LIAA) mērķis ir veicināt uzņēmējdarbības attīstību, veicinot ārvalstu investīciju piesaisti, kā arī palielinot Latvijas uzņēmēju konkurētspēju gan iekšzemes, gan ārvalstu tirgos. Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras galvenās prioritātes ir palielināt uzņēmēju konkurētspēju un veicināt ārvalstu investīcijas Latvijā. LIAA piedāvā integrētu risinājumu - tā atbalsta uzņēmumus starptautiskā mērogā, kā arī ārvalstu uzņēmumus, kas meklē partnerus vai atrašanās vietas Latvijā.</p> <p>LIAA piedāvā dažādas programmas un pakalpojumus dažādiem biznesa</p>

	uzņēmumiem, tostarp sociālajiem uzņēmumiem, kā arī daudzas informācijas, izglītības un sadarbības iespējas, ko var izmantot gan sociālie uzņēmumi, gan tradicionālie uzņēmumi.
--	--

Pašvaldības	
Dažādu līmeņu pašvaldības (lielas un mazas pilsētas, pilsētas, novadi) un to iestādes	<p>Sociālo uzņēmumu veicināšana un attīstība ir atkarīga no sadarbības ar pašvaldībām un to institūcijām dažādos līmeņos, kā arī no viņu ieinteresētības atbalstīt, attīstīt un strādāt kopā ar sociālajiem uzņēmumiem, ko var veikt dažādos veidos. Pašvaldību loma sociālās uzņēmējdarbības kontekstā Latvijā ir trejāda:</p> <ul style="list-style-type: none">• Pašvaldība kā sociālo uzņēmumu atbalstītājs. Saskaņā ar <i>Sociālā uzņēmuma likumu</i> vietējās pašvaldības var atbalstīt sociālos uzņēmumus dažādos veidos - nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piešķiršana, pašvaldības īpašuma brīvas izmantošanas piešķiršana, kā arī publiskas personas kustamā īpašuma piešķiršana, kas var tikt nodota sociālā uzņēmuma īpašumā bez maksas. Pašvaldībām ir tiesības ieviest īpašas grantu programmas vai atbalstīt sociālos uzņēmumus, ļaujot izmantot infrastruktūru: telpas, biroja iekārtas, interneta pieslēgumu, transportu uc. Likums vietējām pašvaldībām to nenosaka kā obligātu pienākumu, tomēr tas ļauj to darīt, kas ir svarīgi pašvaldībām, lai tās varētu attīstīt vietējās atbalsta sistēmas sociālajiem uzņēmumiem.• Pašvaldība kā sociālā uzņēmuma klients. Pašvaldībām ir pienākums saviem iedzīvotājiem nodrošināt noteiktu sociālo un citu pakalpojumu kopumu, un tām ir tiesības izvēlēties, kā šie pakalpojumi tiks sniegti, organizēti un iegādāti. Pašvaldība var izvēlēties iegādāties šos pakalpojumus no sociālā uzņēmuma, kas pēc tam sniedz pakalpojumus iedzīvotājiem, kuri dzīvo attiecīgās pašvaldības teritorijā. Daudzos gadījumos sociālais uzņēmums var sniegt nepieciešamos pakalpojumus lētāk un ātrāk, piedāvājot arī labāku kvalitāti. Visu procesu parasti veic, izmantojot iepirkuma procesu (privilģētu vai parastu) vai noslēdzot deleģēšanas līgumu.• Pašvaldība kā sociālā uzņēmuma līdzīpašnieks. <i>Sociālā uzņēmuma likums</i> ļauj pašvaldībai noteiktos apstākļos un ar zināmiem ierobežojumiem kļūt par sociālā uzņēmuma līdzīpašnieku:

	<ul style="list-style-type: none">- Pašvaldībai (vai valsts pārvaldes institūcijām kopā, ja uzņēmumā ir vairāk nekā viena pašvaldība vai valsts iestāde) nevar būt vairāk nekā 50% uzņēmuma akciju;- Sociālais uzņēmums var strādāt tikai darba integrācijas jomā;- Pašvaldībai ir jāpamet uzņēmums līdz 2021. gadam. <p>Nav vispārēju vadlīniju vai paraugprakses par to, kā pašvaldībām vajadzētu sadarboties ar sociālajiem uzņēmumiem Latvijā. Katra pašvaldība pati var izlemt, kā vislabāk risināt šo jautājumu, un vai risināt vispār. Latvijā ir pašvaldības, kas aktīvi sadarbojas ar sociālajiem uzņēmumiem dažādos jautājumos (piemēram, Rīgas pilsēta, Siguldas novads, Cēsu pilsēta), un ir pašvaldības, kas joprojām vilcinās veicināt sociālo uzņēmējdarbību savā teritorijā.</p>
--	--

Nozares pārstāvju organizācijas un tīkli	
<p>Social Entrepreneurship Association of Latvia www.sua.lv</p>	<p>Latvijas Sociālās uzņēmējdarbības asociācija (LSUA) ir biedru organizācija, kuras mērķis ir veicināt sociālās uzņēmējdarbības attīstību Latvijā, apvienojot uzņēmumus, organizācijas un cilvēkus, kas uzskata, ka sociālajai uzņēmējdarbībai Latvijā ir milzīgs potenciāls, un kuri ir gatavi piedalīties kopīgas sadarbības veidošanā un nozares stiprināšanā. LSUA darbojas kā valsts līmeņa organizācija, kas pārstāv sociālo uzņēmumu intereses valsts un vietējā līmenī un sadarbojas ar politikas veidotājiem un lēmumu pieņēmējiem, lai izveidotu labi funkcionējošu ekosistēmu sociālajiem uzņēmumiem.</p> <ol style="list-style-type: none">1. Nozares interešu pārstāvniecība vietējā, reģionālā un valsts līmenī. SEAL piedalījās Sociālā uzņēmuma likuma izstrādē, mūsu pārstāvis pašlaik strādā Labklājības ministrijas Sociālo uzņēmumu statusa komisijā. SEAL pievērš uzmanību arī sociālās uzņēmējdarbības iespējām valsts līmenī, kā arī piedalās sociālās uzņēmējdarbības atbalsta programmas izstrādē. Mēs sadarbojamies arī ar citiem reģionālajiem un nacionālajiem lēmumu pieņēmējiem un politikas veidotājiem, lai radītu labvēlīgu vidi sociālajai uzņēmējdarbībai Latvijā.2. Dalībnieku kapacitātes uzlabošana, pieredzes un zināšanu apmaiņas platformas izstrāde. Mēs dažādos veidos palīdzam saviem dalībniekiem sasniegt labākus mērķus, nodrošinot kopīgu darbību, ātru un efektīvu informācijas apmaiņu, aktuālu informāciju par finanšu un sadarbības

	<p>iespējām un konsultāciju atbalstu. Mēs dažādos veidos reklamējam mūsu biedru preces un pakalpojumus, piemēram, vācot informāciju par dalībnieka piedāvājumu, organizējot sociālās uzņēmējdarbības tirgu Kalnciema kvartālā un iepazīstinot ar noderīgiem partneriem.</p> <p>3. Sabiedrības informēšana par sociālo uzņēmējdarbību. SEAL piedalās dažādos pasākumos, lai informētu plašāku sabiedrību par sociālās uzņēmējdarbības iespējām. Mēs esam izveidojuši sociālo uzņēmumu vēstnieku tīklu Latvijas reģionos un regulāri piedalāmies mūsu vēstnieku organizētajos pasākumos. Katru gadu organizējam nozares lielāko un vērienīgāko notikumu - Sociālās uzņēmējdarbības forumu. Mēs uzturam lielāko informācijas avotu latviešu valodā par sociālo uzņēmējdarbību - www.sua.lv</p>
--	---

Nozares pārstāvju organizācijas un tīkli	
<p>Starptautiskais sociālās uzņēmējdarbības akselerators „NewDoor” newdoor.lv</p>	<p>Starptautiskā sociālās uzņēmējdarbības akseleratora „NewDoor” galvenais mērķis ir apmācīt, virzīt un iedvesmot sociālā biznesa inovatorus, kā arī veicināt sociālās uzņēmējdarbības vides attīstību kopumā.</p> <p>Jau esošiem vai jauniem sociāliem uzņēmējiem „NewDoor” pieredzējušo profesionāļu komanda kopā ar vietējo un ārzemju mentoru atbalstu piedāvā savas sociālās iniciatīvas attīstīt ilgtspējīgā biznesā. Akseleratora dalībnieki piedalās intervijās un publiskos pasākumos, iegūstot atpazīstamību gan apmācību laikā, gan arī pēc tam, prezentējot savas idejas potenciāliem investoriem, partneriem, žurnālistiem un plašākai sabiedrībai.</p>
<p>Sociālās uzņēmējdarbības inkubators „ReachforChange” latvia.reachforchange.org/lv</p>	<p>“ReachforChange” ir starptautiskais sociālās uzņēmējdarbības inkubators, kura mērķis ir uzlabot bērnu dzīvi, sniedzot atbalstu līdzīgi domājošiem sociāliem uzņēmējiem un ideju autoriem. Kopā ar mūsu partneriem mēs palīdzam sociāliem uzņēmējiem attīstīt idejas, palielināt sociālo ietekmi un mainīt sistēmas.</p> <p>Sociālajiem uzņēmējiem tiek piedāvātas apmācības un konsultācijas par uzņēmuma attīstību, sociālās ietekmes mērīšanu, mārketingu un komandas paplašināšanu, kā arī finansiālais atbalsts no partneru organizācijām. Jaunie dalībnieki tiek uzņemti vienreiz gadā konkursā “Labās gribas uzņēmējs” un turpina dalību inkubatorā līdz 3 gadiem.</p>

<p>Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras biznesa inkubatori</p> <p>liaa.gov.lv/lv/inkubatori</p>	<p>Sociālie uzņēmumi, tāpat kā parastie uzņēmumi, var izmantot Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras (LIAA) sniegtos pakalpojumus, jo LIAA atbalsta jaunus un inovatīvus uzņēmumus to attīstības sākumposmā, veicina izgudrojumu komercializāciju un sagatavo jaunus un esošos uzņēmumus investīciju piesaistei, kā arī darbības uzsākšanai un paplašināšanai eksporta tirgos. Latvijā ir 15 biznesa inkubatori, kas sniedz atbalstu fiziskām un juridiskām personām, tādējādi veicinot vidi, konsultācijas, apmācību un darbības, kas saistītas ar vispārējiem uzņēmējdarbības jautājumiem, mentoru atbalstu un dotācijas, kas nepieciešamas uzņēmējdarbības uzsākšanai un attīstībai. Reģionālie biznesa inkubatori ir īpaši piemēroti sociālajiem uzņēmējiem, jo var palīdzēt attīstīt biznesa ideju pirmsinkubācijas posmā un atbalstīt uzņēmumus inkubācijas posmā.</p> <p><i>Radošo industriju inkubators.</i> LIAA radošo industriju inkubators nodrošina 100% finansējumu inkubatorā rīkotajām aktivitātēm un semināriem un piekļuvi kopīgām radošajām telpām, kā arī 50% līdzfinansējumu citiem pakalpojumiem un dotācijām. Šis inkubators ir svarīgs sociālajiem uzņēmumiem, jo tie savā darbībā bieži apvieno novatorisku pieeju mākslai un uzņēmējdarbībai.</p> <p>Dalība šajos inkubatoros ir bez maksas, tomēr uzņēmumam, kas vēlas kļūt par inkubatora dalībnieku, ir jāiziet detalizēts atlasē process.</p>
---	--

Citas organizācijas un iestādes	
<p>Izglītības un atbalsta iestādes</p>	<p>Būtiska loma sociālo uzņēmumu attīstībā ir izglītības iestādēm. Daudzas augstskolas īsteno dažādas ar izglītību un pētniecību saistītas aktivitātes:</p> <ul style="list-style-type: none">• Latvijas Kristīgā akadēmija,• Rīgas Ekonomikas augstskola,• Latvijas Lauksaimniecības universitāte,• Rīgas Biznesa skola,• un citas augstskolas. <p>Šīs izglītības iestādes nodrošina kursus, pētniecības iespējas un studiju programmas sociālajai uzņēmējdarbībai, tomēr to aktivitāšu apjoms un kvalitāte ir ļoti atšķirīgi un ne vienmēr pielietojami sociālajā uzņēmējdarbībā jēgpilnā un efektīvā veidā.</p> <p>Pastāv arī citas, akadēmiskās pētniecības un atbalsta organizācijas, institūcijas</p>

	<p>un uzņēmumi, kas strādā, lai stiprinātu sociālos uzņēmumus, sniegtu konsultācijas un apmācību, kā arī publicētu jaunus ieskatus nozares specifiskā:</p> <ul style="list-style-type: none">• <u>Sociālo inovāciju centrs</u> - organizācija īsteno dažādus pētījumus un zināšanu un pieredzes apmaiņas projektus saistībā ar sociālās inovācijas un sociālās uzņēmējdarbības jautājumiem.• <u>CIVITTA Latvija</u> - vadošā neatkarīgā vadības konsultāciju grupa Austrumeiropā. Viens no „Civitta Latvija” darbības virzieniem ir izglītēt sociālos uzņēmumus un palīdzēt tiem izvēlēties vispiemērotākos finanšu instrumentus un dotācijas, lai attīstītu sociālo uzņēmējdarbību, tostarp sagatavojot projektus ALTUM sociālās uzņēmējdarbības atbalsta programmai.• <u>ZINIS</u> - organizācija un ekspertu grupa, kas veicina praktisku radošuma kompetenču pieejamību personām un organizācijām, tādējādi stiprinot to konkurētspēju un atbalstot uz zināšanām balstītas sabiedrības attīstību Latvijā. Sociālajiem uzņēmumiem tiek piedāvātas konsultācijas par uzņēmējdarbības modeļa izveidi un apmācības, lai uzlabotu praktisko radošumu sociālajā uzņēmējdarbībā.
Sociālās ietekmes investori un starpnieki	<p>Investīcijas sociālajā jomā Latvijā nav ļoti attīstīta nozare – šādām investīcijām uzmanību pievērš ļoti maz institūciju un organizāciju, un nav sistemātiskas vai organizētas pieejas, lai piesaistītu, radītu un izglītotu sociālās ietekmes investorus, kuri vēlētos ieguldīt sociālajos uzņēmumos. Jebkādas līdzšinējās investīcijas sociālajos uzņēmumos, visticamāk, ir balstītas uz privātu iniciatīvu vai kontaktiem.</p> <p>Tomēr ir dažas organizācijas un iestādes, kas veic pirmos soļus jomas attīstīšanā, tostarp:</p> <ul style="list-style-type: none">• Latvijas Sociālās uzņēmējdarbības asociācija, kas ir izveidojusi sociālās ietekmes investīciju darba grupu, apvienojot ieinteresētās personas, kas vēlas virzīt šo jautājumu tālāk;• Labklājības ministrija un ALTUM, kas pārvalda ESF projektu „Atbalsts sociālajai uzņēmējdarbībai”, ko var uzskatīt par pirmo sociālās ietekmes investīciju programmu Latvijā. ALTUM apsver iespēju arī turpmāk izstrādāt un attīstīt citas finansēšanas programmas sociālajiem uzņēmumiem;• Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra - galvenā institūcija Latvijā, kas ir atbildīga par investoru un ieguldījumu piesaisti dažādiem uzņēmumiem;

	<ul style="list-style-type: none">• LatBAN - Latvijas biznesa eņģeļu tīkls, privāto investoru grupa, kas meklē jaunus daudzsološus biznesa projektus un iespējas;• Eiropas Latviešu biedrība (ārzmēs dzīvojošu latviešu apvienība)
Tradicionālie uzņēmumi	Sociālie uzņēmumi nereti sadarbojas ar tradicionālajiem uzņēmumiem. Šāda sadarbība var notikt vairākos veidos - tā var ietvert noteiktu tradicionālo uzņēmumu funkciju deleģēšanu sociālajam uzņēmumam; sociālais uzņēmums var pārdot savus produktus tradicionālajiem uzņēmumiem, tādējādi samazinot pārdošanas riskus. Tradicionālie uzņēmumi var arī kļūt par sociālajiem investoriem, pat piedaloties uzņēmuma darbības stratēģijas izstrādē.

Problēmas, izaicinājumi, jautājumi, un iespējas saistībā ar ieinteresēto personu darbību un iesaistīšanos:

- Pēdējo trīs gadu laikā sadarbība starp visiem galvenajiem ekosistēmu dalībniekiem ir uzlabojusies, tomēr joprojām nav ideāla. Pastāv liels sadarbības potenciāls, lai izveidotu vēl labāku vidi sociālajiem uzņēmumiem, radot sistemātiskas, regulāras, starpnozaru partnerības un jaunas, inovatīvas pieejas dažādu sociālās uzņēmējdarbības aspektu stiprināšanai.
- Daudzas valsts un pašvaldību institūcijas vēl nav iepazīnušas sociālās uzņēmējdarbības koncepciju vai arī neuzskata sociālos uzņēmumus par pietiekami svarīgiem spēlētājiem. Neticība un skepticisms attiecībā uz sociālo uzņēmumu ekonomisko un sociālo potenciālu joprojām ir diezgan izplatīti, un daudz laika un pūļu ir un arī turpmāk būs nepieciešami, lai pārliecinātu visu līmeņu valsts un pašvaldību ieinteresētās personas un lēmumu pieņēmējus par to, ka sociālie uzņēmumi ir viņu uzmanības un resursu vērti.
- Paredzams, ka, sociālajās uzņēmējdarbības sektoram augot un attīstoties, pieaugs arī ekosistēmas dalībnieku un ieinteresēto personu skaits, tāpēc būs nepieciešama efektīva un jēgpilna sistēma un pasākumi, lai koordinētu un saskaņotu to darbību un centienus.
- Ir nepieciešams vairāk piesaistīt privātā sektora ieinteresētās personas un dalībniekus, kas spēj piedāvāt savas prasmes, zināšanas, pieredzi un pakalpojumus kopējās ekosistēmas stiprināšanai, kā arī palīdzēt un atbalstīt konkrētus sociālos uzņēmumus. Ir nepieciešama sistemātiskāka un saskaņotāka pieeja, lai jēgpilni iesaistītu privātā sektora pārstāvjus un gūtu labumu no to resursiem un vēlmes strādāt sociālās uzņēmējdarbības sektorā.

6. Finansējuma pieejamība: finanšu atbalsta instrumenti, attīstības finansējums, ieguldījumi sociālajā jomā

Saskaņā ar *Sociālā uzņēmuma likumu* sociālie uzņēmumi var automātiski izmantot īpašus atbalsta mehānismus - brīvprātīgo iesaistīšanu, noteiktos nodokļu samazinājumus un piekļuvi ES fondiem. Turklāt, jaunais likums ļauj pašvaldībām izveidot un īstenot savus, vietējos atbalsta instrumentus - samazinātu nekustamā īpašuma nodokli, atļauju sociālajiem uzņēmumiem izmantot pašvaldības īpašumus bez maksas, īpašas finanšu atbalsta shēmas un privilēģētas publiskā iepirkuma procedūras sociālajiem uzņēmumiem. Papildus, sabiedrības ar ierobežotu atbildību, kurām ir sociālā uzņēmuma statuss, var izmantot tos pašus atbalsta pasākumus, kas ir pieejami parastajiem uzņēmumiem, piemēram, valsts akciju sabiedrības „Attīstības finanšu institūcijas ALTUM” palīdzības programmas gan jauniem, gan pieredzējušiem uzņēmējiem, kā arī līdzdalībai biznesa inkubatoros.

Galvenie, sociālajiem uzņēmumiem pieejamie finanšu atbalsta un attīstības instrumenti ir sekojoši:

<p>Eiropas Sociālā fonda projekts „Atbalsts sociālajai uzņēmējdarbībai”, ko īsteno Labklājības ministrija sadarbībā ar attīstības finanšu institūciju ALTUM</p>	<p>Projekts piedāvā finansiālas dotācijas sociālo uzņēmumu dibināšanai vai attīstībai. Kopējais projekta budžets ir aptuveni 15 miljoni EUR, projekta īstenošanas periods: no 2015. gada novembra līdz 2022. gada decembrim.</p> <p>Laikposmā līdz 2022. gadam paredzēts veicināt sociālo uzņēmumu attīstību Latvijā, izmantojot dažādus atbalsta pasākumus, tostarp jaunu sociālo uzņēmumu izveidi, kas potenciāli varētu radīt pamatu visaptverošai, ilgtermiņa atbalsta sistēmai sociālajiem uzņēmumiem. Projekts „Atbalsts sociālai uzņēmējdarbībai” paredz sniegt atbalstu līdz 220 sociālajiem uzņēmumiem un jaunajiem uzņēmējiem sociālajā uzņēmējdarbībā.</p> <p>Dotācijas apjoms biznesa projektam ir no 5000 līdz 200 000 EUR, un to var saņemt gan sociāla uzņēmuma izveidei, gan tā paplašināšanai. Svarīgs priekšnoteikums ir biznesa idejas ir ekonomiskā dzīvotspēja, nodrošinot būtisku sociālo ietekmi ilgtermiņā.</p>
<p>Citi Attīstības finanšu institūcijas ALTUM piedāvātie biznesa atbalsta un attīstības instrumenti</p>	<p>ALTUM atbalsta uzņēmumus dažādos attīstības posmos, tostarp sociālos uzņēmumus - ir programmas iesācējiem, kā arī kreditēšanas pasākumi un piekļuve akselerācijas fondiem. Ir izstrādāts īpašs ALTUM kalkulators, kas pielāgo atbalsta programmu uzņēmēja vajadzībām, tostarp sociālajiem uzņēmumiem. ALTUM piedāvā vairākas tiešās finansēšanas valdības atbalsta programmas, kas paredzētas sociālajiem uzņēmumiem.</p>

	<p>Lielākā daļa šo finanšu instrumentu ir aizdevumi ar zemākām procentu likmēm un labvēlīgiem nosacījumiem maziem un vidējiem uzņēmumiem.</p> <p>Start-up programma biznesa iesācējiem – nākotnes un esošajiem jaunajiem uzņēmējiem, kā arī pieredzējušiem uzņēmumiem, kas uzsāk jaunu biznesu. Pieejamais finansējuma apjoms ir no 2 000 līdz 150 000 EUR uz laiku līdz astoņiem gadiem. Uzņēmēja līdzfinansējums ir noteikts 10% apmērā projektiem, kas pārsniedz 7 000 EUR.</p> <p>Mikrokredīta programma - neliela uzņēmuma ar mazāk nekā 10 darbiniekiem attīstībai vai izveidošanai. Pieejamais finansējuma apjoms ir līdz 143 000 EUR uz laiku līdz pieciem gadiem. Uzņēmēja līdzfinansējums ir noteikts 10% apmērā projektiem, kas pārsniedz 72 000 EUR.</p> <p>MVU mikrokredītu programma – mikrouzņēmumiem, maziem un vidējiem uzņēmumiem realizējamu uzņēmējdarbības projektu īstenošanai. Pieejamais finansējuma apjoms ir līdz 25 000 EUR uz laiku līdz astoņiem gadiem. Uzņēmēja līdzfinansējums ir noteikts 10% apmērā projektiem, kas pārsniedz 7 000 EUR.</p>
Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras (LIAA) atbalsts	<p>LIAA īsteno vairākas valsts un ES atbalsta programmas uzņēmējdarbības attīstībai. LIAA atbalsta jaunizveidotus un inovatīvus uzņēmumus to darbības sākumposmā, veicina sadarbību starp uzņēmumiem un zinātni, kā arī inovāciju komercializāciju un sagatavo jaunus un esošos uzņēmumus investīciju piesaistei.</p> <p><i>Inovāciju kuponu atbalsta pakalpojumi.</i> Ja sociālā uzņēmuma ideja ir inovatīva, sociālajam uzņēmumam var būt pieejami LIAA sniegtie inovāciju kuponu atbalsta pakalpojumi. Inovāciju kuponu atbalsts tiek sniegts mikrouzņēmumiem, maziem un vidējiem uzņēmumiem, lai finansētu to darbību, kas saistīta ar jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādi: tehniskā un ekonomiskā pamatojuma izstrāde, rūpnieciskie pētījumi, eksperimentālā izstrāde (tostarp prototipu izveide), produktu rūpnieciskā dizaina izstrāde, jauna produkta vai tehnoloģijas testēšana un sertifikācija, kā arī rūpnieciskā īpašuma objektu īpašumtiesību reģistrācija (izgudrojumu patenti, dizainparaugi un pusvadītāju topogrāfija).</p>
ES LEADER programma reģionos	<p>Uzņēmumiem un NVO Latvijas lauku apvidos, tostarp sociālajiem uzņēmumiem, ir iespēja īstenot savas projekta idejas, izmantojot LEADER programmas finansējumu no Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai un Eiropas Jūras un zivsaimniecības fonda. LEADER atbalsta programmas</p>

	<p>ietvaros lauku kopienām tiek sniegts atbalsts, lai īstenotu savas iniciatīvas, kuru mērķis ir veicināt to vietējo ilgtspējību, uzlabot sociālo situāciju lauku apvidos, radot labvēlīgu vidi dzīvošanai un attīstot uzņēmējdarbību un lauku teritorijas.</p> <p>Uzmanība tiek pievērsta priekšnoteikumam, ka iniciatīvai jānāk no vietējiem iedzīvotājiem, tādējādi ievērojot „no apakšas uz augšu” pieeju. Tas nozīmē, ka konkrētas lauku teritorijas iedzīvotājiem ir jānosaka savas problēmas, jānosaka lauku attīstības prioritātes un mērķi, kā arī jāizstrādā veidi, kā uzlabot to teritoriju un dzīves kvalitāti. Pēc vietējās teritorijas analīzes, ieskaitot vietējo iedzīvotāju aptauju, ir jāizstrādā uz sabiedrību vērsta stratēģija. Stratēģiju būtu jākoordinē un jāīsteno vietējai darba grupai, un iesniegto projektu sākotnējais novērtējums jāveic, pamatojoties uz vietējās darba grupas stratēģiju.</p> <p>Atsevišķam projektam pieejamais finansējums svārstās no desmitiem līdz simtiem tūkstošu EUR atkarībā no projekta apjoma un plānotajiem rezultātiem.</p>
Nodarbinātības valsts aģentūras atbalsta pasākumi cilvēkiem no īpašām mērķa grupām	<p>Nodarbinātības valsts aģentūra sniedz finansiālu atbalstu bezdarbnieku (personu ar invaliditāti, ilgstošo bezdarbnieku un personu vecumā no 55 gadiem) nodarbināšanai. Šāds atbalsts ir pieejams gan tradicionālajiem uzņēmumiem, kas nodarbina personas no īpašām mērķa grupām, gan sociālajiem uzņēmumiem, kas atbilst kritērijiem.</p> <p>Lai veicinātu invalīdu integrāciju darba tirgū un motivētu darba devējus pieņemt darbā invalīdus, Nodarbinātības valsts aģentūra piedāvā atbalsta programmu darba devējiem – subsidētas darbavietas. Programmas ietvaros darba devējiem, kas nodarbina invalīdus, tiek sniegti šādi finansiālās palīdzības veidi:</p> <ul style="list-style-type: none">• Mēneša algu subsīdija bezdarbniekam, kas atbilst 50% no kopējām algu izmaksām, bet nepārsniedz valdības noteikto minimālo mēneša darba algu (430 EUR 2018. gadā). Bezdarbniekiem ar invaliditāti mēneša algu subsīdija nedrīkst pārsniegt 150% no minimālās mēnešalgas, un algu var pilnībā segt ar subsīdiju.• Darba vadītāju izdevumu segšana (50% no likumā noteiktās minimālās algas) un darba devējam tiek piešķirta subsīdija uzraudzībai. Darba vadītājs var vienlaikus trenerēt ne vairāk kā 2 darbiniekus.• Vienreizēja subsīdija iekārtu un ierīču iegādei, kā arī tehnisko palīgīdzekļu ražošanai un iegādei, lai pielāgotu darbavietu invalīdiem.

	<p>Subsīdija tiek piešķirta saskaņā ar darba devēja iesniegto darbavietas adaptācijas izmaksu aprēķinu, pamatojoties uz ergo-terapeita ziņojumu, bet ne vairāk kā 711 EUR par darba vietu.</p> <ul style="list-style-type: none">• Pakalpojumi, ko sniedz zīmju valodas tulki, asistenti, ergo-terapeiti un citi speciālisti, ja pakalpojumi tiek sniegti invalīdu nodarbināšanai.• Izdevumu atlīdzināšana par invalīdu bezdarbnieku veselības pārbaudēm, ja to paredz tiesību akti par obligātajām veselības pārbaudēm. <p>Subsīdētās darbavietas ir pieejamas gan sociālajiem, gan tradicionālajiem uzņēmumiem.</p>
Pašvaldību finansiālā atbalsta instrumenti	<p><i>Sociālā uzņēmuma likums</i> ļauj pašvaldībām izstrādāt un ieviest vietējos sociālo uzņēmumu atbalsta instrumentus: zemāku nekustamā īpašuma nodokļa likmi, brīvu pašvaldības īpašuma izmantošanu, īpašas finanšu atbalsta shēmas un privilēģētas publiskā iepirkuma procedūras.</p> <ul style="list-style-type: none">• Tā kā sociālie uzņēmumi tieši veicina sabiedrības dzīves kvalitātes uzlabošanu, vietējās pašvaldības var iegādāties pakalpojumus, ko sniedz sociālie uzņēmumi, kuri veic funkcijas, kuras parasti deleģē valsts iestādēm. Vietējās pašvaldības var rīkot atklātus konkursus vai tieši deleģēt pienākumus sociālajam uzņēmumam.• Vietējās pašvaldības var piešķirt finansējumu, kas paredzēts konkrētai mērķa grupai un tās integrācijai darba tirgū subsīdiju veidā.• Vietējām pašvaldībām, kas vēlas atbalstīt sociālo uzņēmumu sektoru, ir pieejami arī vairāki papildu instrumenti: tās var iznomāt birojus bez maksas, piešķirt nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumus, rīkot izglītības un apmācības pasākumus, konsultēt personas, kuras ir ieinteresētas dibināt sociālos uzņēmumus un ieviest īpašas grantu programmas. <p>Pašvaldības var īstenot arī īpašas grantu programmas uzņēmumu izveidei un attīstīšanai savā teritorijā, it īpaši sociālajiem uzņēmumiem. Dažas pašvaldības rīko ikgadēju biznesa ideju konkursu, un parasti vienam projektam piešķir finansējumu no 1000 līdz 10 000 EUR.</p>
Publisko iepirkumu sistēma	<p>Ievērojamas izmaiņas publiskā iepirkuma jomā notika sakarā ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 26. februāra Direktīvas 2014/24 / ES par publisko iepirkumu iekļaušanu valsts tiesiskajā regulējumā. Viens no lielākajiem direktīvas sasniegumiem ir pāreja no zemākās cenas kritēriju piemērošanas uz labākajiem piedāvājumiem attiecībā uz cenas un kvalitātes attiecību. Jaunā direktīva piedāvā arī vairākas būtiskas izmaiņas attiecībā</p>

uz sociālajiem uzņēmējiem, kuru galvenais mērķis ir trūcīgo un sociāli neaizsargāto grupu pārstāvju sociālā un profesionālā integrācija.

Latvijā darbs pie direktīvas transponēšanas tika uzsākts Finanšu ministrijā 2014. gada sākumā. Rezultātā tika izdarīti grozījumi Publisko iepirkumu likumā un Publisko pakalpojumu sniedzēju iepirkumu likumā, lai paaugstinātu izdevumu efektivitāti valsts sektorā, veicina mazo un vidējo uzņēmumu dalību publiskā iepirkuma konkursos un dotu iespēju publiskā iepirkuma organizētājiem efektīvi izmantot publiskos iepirkumus, lai atbalstītu kopējās intereses. Tomēr patiesībā būtiski rezultāti līdz šim nav sasniegti, jo grozījumi izdarīti tiesību aktos, kas attiecas uz sociālajiem uzņēmumiem.

Nozīmīga loma sociālo uzņēmumu atbalstīšanā publiskā iepirkuma konkursos ir pašvaldībām. Tā kā sociālie uzņēmumi tieši uzlabo sabiedrības dzīves kvalitāti, veicot funkciju, kas tradicionāli piešķirta valsts iestādēm, pašvaldības var iegādāties sociālo uzņēmumu sniegtos pakalpojumus. Tās var rīkot atklātus konkursus vai, ja nav konkurences, vienkārši deleģēt atbildību sociālajam uzņēmumam. Lai gan sociālo pakalpojumu iepirkums darbojas labi un pēdējo divdesmit gadu laikā ir pastāvīgi attīstījies, citu produktu, piemēram, preču, iegāde nav augsti attīstīta. Pastāv ievērojamas izaugsmes iespējas, tomēr šobrīd progresu šajā jomā kavē labas prakses trūkums.

Publisko iepirkumu likums paredz privilēģētos līgumus, kas rezervēti piegādātājiem, kuri nodarbina personas ar invaliditāti, kas veido vairāk nekā 30% no kopējā darbinieku vidējā skaita. Šāda veida publiskā iepirkuma procedūra ir tāda pati kā parastā, tomēr tajā ir noteikta obligāta kvalifikācijas prasība – personu ar invaliditāti nodarbināšana.

Ja tiek noslēgts iepirkuma līgums par likumā noteikto pakalpojumu sniegšanu (veselības aprūpe, sociālā aprūpe un kultūras pakalpojumi), līgumslēdzējam ir tiesības paturēt iespēju piedalīties iepirkuma procedūrā tikai tiem pretendentiem, (i) kuriem ir piešķirts sociālā uzņēmuma statuss, (ii) kuri sniedz minētos pakalpojumus un kuriem nav piešķirtas tiesības noslēgt iepirkuma līgumu par likuma 10. pantā minēto pakalpojumu sniegšanu pēdējo trīs gadu laikā no dienas, kad jāpieņem lēmums par iepirkuma līguma piešķiršanu.

Uzņēmējdarbības attīstības un start-up konkursi	<p>Projekta iesniegumu konkursi, kas vērsti uz uzņēmējdarbības attīstību, sociālajiem uzņēmumiem ir svarīgi. Piemēram, dažas pašvaldības rīko šādus konkursus ar atšķirīgu regularitāti.</p> <p><i>Atspēriens</i> ir Rīgas domes Pilsētas attīstības departamenta divreiz gadā rīkots stipendiju konkurss. Konkursa mērķis ir veicināt mazo un vidējo uzņēmumu attīstību Rīgā, kā arī jaunu uzņēmumu un produktu popularitāti. Programmas ietvaros piešķirtais finansiālais atbalsts palīdz uzņēmējiem izveidot infrastruktūru veiksmīgas uzņēmējdarbības uzsākšanai.</p> <p><i>Ideju kauss</i> ir biznesa ideju konkurss, kas dod iespēju mācīties pieredzējušu uzņēmēju vadībā, iegūt vērtīgus kontaktus tālākai biznesa attīstībai un galu galā konkurēt par naudas balvām, lai iegūtu sākumkapitālu idejas īstenošanai. Konkurss rīko Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra.</p> <p><i>(le)dvesma</i> ir biznesa ideju konkurss, ko kopīgi īsteno SEB banka un 5 Rīgas pilsētas pašvaldības, un kura mērķis ir finansēt labākās biznesa idejas, tostarp sociālās uzņēmējdarbības idejas šajās konkrētajās pašvaldībās.</p>
Privātais finansējums	<p>Sociālajiem uzņēmumiem joprojām ir ļoti maz iespēju iegūt privāto finansējumu un investīcijas – sociālie uzņēmumi ir vai nu pārāk mazi, pārāk specifiski, vai pārāk nepazīstami privātiem ieguldītājiem, un gandrīz nav privātu investoru, kas vēlētos investēt tieši sociālajos uzņēmumos. Bankas finansējums nav ļoti populārs avots investīcijām – sociālie uzņēmumi baidās no riskiem, kas saistīti ar nespēju atmaksāt aizdevumu un zaudēt savu uzņēmumu, un bankas vienlīdz vilcinās aizdot naudu netradicionāliem uzņēmumiem.</p> <p>Tomēr situācija pakāpeniski mainās, un dažas iespējas jau ir parādījušās.</p> <p>Labdarības veikalu <i>Otrā elpa</i> ceturkšņa stipendiju konkurss – iespēja saņemt līdz 3000 EUR finansējumu sociālā projekta idejas īstenošanai. Viena no prioritātēm ir sociālās uzņēmējdarbības attīstība, tāpēc ideja var būt arī biznesa ideja ar mērķi atrisināt sociālo problēmu.</p> <p><i>Latvijas Biznesa eņģeļu tīkla (LatBAN)</i> ikmēneša investīciju sesijas – iespēja jebkuram uzņēmumam, ieskaitot sociālos uzņēmumus, savam biznesam un idejai piesaistīt privātos investorus. Visiem kandidātiem jāiziet atlases process, un 6-7 labākajiem ir iespēja iepazīstināt LatBAN biedrus ar savu ideju.</p>

	<p>tālākai attīstībai. Latvijā sociālajiem uzņēmumiem nav īpašu balvu vai balvu. Plašākā Eiropas reģionā ir 2 balvu un godalgu konkursi, kas radīti īpaši sociālajiem uzņēmumiem un sociālās inovācijas idejām.</p> <p><i>Eiropas Sociālo inovāciju konkurss</i> ir izaicinājuma balvas konkurss, ko Eiropas Komisija rīko visās ES valstīs. Konkurss aicina visus eiropiešus rast risinājumus problēmām, kas ietekmē mūsu sabiedrību. Labākās idejas sacenšas par trim galvenajām balvām 50 000 EUR apmērā.</p> <p><i>Sociālo inovāciju turnīru</i> rīko Eiropas Investīciju bankas institūts, lai noteiktu un atbalstītu labākos Eiropas sociālos uzņēmējus. Katru gadu turnīrs tiek organizēts citā valstī, lai apbalvotu un atbalstītu Eiropas uzņēmējus, kuru galvenais mērķis ir radīt sociālo, ētisko vai vides ietekmi. Visi projekti konkurē par vispārējās un speciālās kategorijas 1. un 2. balvu attiecīgi EUR 50 000 un EUR 20 000 apmērā.</p>
--	---

Investīcijas sociālajā jomā

Sociālajiem uzņēmumiem ir nepieciešams finansējums gan darbības izmaksu segšanai, gan kapitālam un aizdevumu ieguldījumiem. Šīs vajadzības ir svarīgas izveides posmā, bet vēl vairāk izaugsmes un attīstības periodos. Intervijās sociālie uzņēmumi ir norādījuši, ka ir uzsākuši savu uzņēmējdarbību ar savu kapitālu, ar līdzekļiem, kas aizņemti no draugiem vai ģimenes, vai ar starptautisku bezpeļņas organizāciju dotācijām. Bankas aizdevumi neparādās kā plaši izmantots finansējuma avots sociālajiem uzņēmumiem.

To varētu izskaidrot, pirmkārt, ar to, ka sociālie uzņēmumi nav rentabli no tradicionālās kredītēšanas viedokļa, tos uzskata par riskantiem un mazāk izdevīgiem nekā tradicionālos uzņēmumus. Otrkārt, trūkst vēlmes ņemt bankas aizdevumus, jo tiek uzskatīts, ka ārējais aizņēmums samazinās uzņēmuma neatkarības līmeni. Šo nevēlēšanos izmantot banku aizdevumus varētu izskaidrot ar nacionālo mentalitāti. Viena no problēmām, ar kurām saskaras uzņēmēji visā Latvijā, ir bailes no aizdevuma ņemšanas, jo pastāv neveiksmes risks. Šī iemesla dēļ sociālie uzņēmēji bieži izvēlas izmantot savus līdzekļus vai dotāciju programmu sociālā uzņēmuma izveidei.

Turklāt valsts finansējuma pieejamību bieži kavē stingri un birokrātiski noteikumi. Piemēram, sociālajam uzņēmumam var būt grūti piekļūt struktūrfondu finansējumam, ja valsts iestādes finansē tikai īstermiņa projektus. Arī daudzās dažādās programmās gan valsts, gan Eiropas līmenī un to sarežģītība apgrūtina mazo uzņēmumu, t.sk. sociālo uzņēmumu, piekļuvi programmām.

Teorētiski finanšu starpnieki ir tradicionālās bankas, sociālās orientācijas bankas un specializētie pakalpojumu sniedzēji. Latvijā vēl nav parādījusies prakse piešķirt zemas procentu likmes vai bezprocentu aizdevumus. Privātajiem investoriem ir ļoti piesardzīga interese par sociālajiem uzņēmumiem. Iemesli to atrunām ietver veiksmīgu uzņēmējdarbības piemēru trūkumu sociālajā uzņēmējdarbībā, tirgus mazo izmēru un to, ka viņi nespēj saprast, kur var gūt peļņu. Ir arī stereotipi un aizspriedumi par sociālo uzņēmumu darbu, vadību un rentabilitāti.

Problēmas, izaicinājumi, jautājumi un iespējas saistībā ar finansējuma pieejamību

- Sociālās uzņēmējdarbības finansiālā atbalsta programma, ko īsteno Labklājības ministrija un ALTUM, būs pieejama līdz 2022. gadam. Pašlaik tā ir galvenais finansiālais atbalsts / investīciju avots sociālajiem uzņēmumiem. Visticamāk, ka sociālo uzņēmumu nozare tuvākajos gados nepalielināsies tik strauji, lai spētu konkurēt ar tradicionālajiem uzņēmumiem atklātā investīciju tirgū. Tāpēc, lai turpinātu sociālo uzņēmumu izaugsmi un attīstību, būs nepieciešami citi finanšu instrumenti pēc 2022. gada. Tie var nebūt dotāciju veidā, kā šobrīd, bet ir jāpielāgo un jāpiemēro sociālo uzņēmumu sektora realitātei un vajadzībām. Leinterēsētājiem pusēm jau tagad jāsāk kopīgi strādāt pie šo finanšu instrumentu izveides, lai tie varētu būt gatavi lietošanai, kad beigsies pašreizējā sociālās uzņēmējdarbības finansiālā atbalsta programma.
- Lielākā daļa sociālo uzņēmumu ir gatavi tikai ieguldījumiem ziedojumu vai dotāciju veidā. Tikai daži ir gatavi aizdevumiem vai kapitāla ieguldījumiem – galvenokārt tāpēc, ka baidās zaudēt neatkarību, bet arī finanšu risku dēļ gadījumos, ja viņu biznes nav veiksmīgs un viņi nespēj veikt aizņēmuma atmaksu. Neizmantojot nekādus aizdevumus, sociālajiem uzņēmumiem ir ļoti ierobežotas iespējas piesaistīt ārējo finansējumu izaugsmei un attīstībai.
- Sociālo uzņēmumu sociālās ietekmes investīciju tirgus joprojām ir ļoti agrīnā attīstības stadijā – gan sociālās ietekmes investīciju piedāvājuma, gan pieprasījuma puse vēl nav gatavas nopietni uzņemties saistības, un ir pārāk maz efektīvu starpnieku, lai šī joma attīstītos. Efektīvu un rezultatīvu ieguldījumu sociālajā jomā realizācijai ir vajadzīga lielāka informētība, kopīgi pasākumi, komunikācijas pasākumi un izmēģinājuma projekti.
- Galvenie šķēršļi, ar kuriem saskaras sociālie uzņēmumi, iegūstot / piesaistot ieguldījumus, ir vispārējs izpratnes trūkums par to, kas ir sociālie uzņēmumi; maza kapacitāte un resursu trūkums, lai ieguldītu darbā ar potenciālajiem investoriem; un zināšanu trūkums par to, kā vērsties pie investoriem un kur tos meklēt. Lielākā daļa sociālo uzņēmumu ir pauduši vajadzību pēc spēcīga starpnieka vai atbalsta organizācijas / sistēmas, kas varētu viņiem palīdzēt piesaistīt investorus. Tomēr starpnieki un atbalsta organizācijas sāk tikai parādīties, un vēl ir daudz darba, lai veiktu reālus ieguldījumus nozarē.
- Sociālie uzņēmumi kā “reālas” uzņēmējdarbības forma vēl nav labi zināmi un atzīti. Potenciālie ieguldītāji tos uzskata vairāk par labdarības organizācijām vai hobiju uzņēmumiem, nevis reāliem, veiksmīgiem, ienesīgiem uzņēmumiem, kuros ir vērts ieguldīt. Ir nepieciešams vairāk veiksmes stāstu par finansiāli veiksmīgiem sociālajiem uzņēmumiem, lai pārliecinātu potenciālos investorus radīt ieguldījumu partnerības ar sociālajiem uzņēmumiem.

7. Nefinanšu atbalsts un attīstības instrumenti

Ir vairākas organizācijas un institūcijas, kuru mērķis ir atbalstīt tieši sociālos uzņēmumus – piedāvājot apmācības un mentoringa programmas, sniedzot konsultācijas un cita veida prasmju, zināšanu un pieredzes atbalstu. Citi šeit minētie nefinanšu atbalsta instrumenti ir vispārīgāki un vērsti gan uz sociālajiem, gan tradicionālajiem uzņēmumiem, bet sociālie uzņēmumi tiek mudināti izmantot šos pakalpojumus, lai stiprinātu uzņēmējdarbības prasmes.

Latvijas Sociālās uzņēmējdarbības asociācija	<p>Sociālās uzņēmējdarbības asociācija piedāvā sociālajiem uzņēmumiem iespēju izmantot vienreizēju konsultāciju par dažādiem jautājumiem: atbalstu sociālajiem uzņēmumiem, tiesisko regulējumu un juridiskajām formām, sociālā uzņēmuma izveidi, sociālās ietekmes mērīšanu un novērtēšanu, sociālo uzņēmumu biznesa modeļiem un partnerību izveidi.</p> <p>Asociācija uztur valsts mēroga sociālās uzņēmējdarbības vēstnieku tīklu – aktīvo cilvēku kopumu Latvijas reģionos, kuri ir motivēti un apmācīti sniegt pamatinformāciju un konsultācijas par sociālo uzņēmējdarbību un sociāla uzņēmuma izveidi.</p> <p>Asociācija organizē arī dažādus pasākumus ar mērķi uzlabot sociālo uzņēmumu zināšanas un kompetences, kā arī apmainīties ar pieredzi un praktiskām iemaņām.</p>
Sociālo inovāciju centrs (SIC)	<p>Sociālo inovāciju centra mērķis ir stiprināt un izplatīt zināšanas, veicināt starptautisku un nacionālu pieredzes apmaiņu, kā arī izveidot sociālo inovāciju un sociālo uzņēmumu tīklus. Kopā ar septiņām Baltijas jūras reģiona atbalsta organizācijām tā īsteno projektu „Sociālās uzņēmējdarbības attīstība Baltijas jūras reģionā”, kas, cita starpā, ir izveidojusi tiešsaistes platformu – Sociālās uzņēmējdarbības atbalsta tīkls Baltijas jūras reģionā.</p>
Akseleratori un inkubatori	<p>Tā kā sociālajiem uzņēmumiem ļoti bieži ir vajadzīgas pieredzējušu ekspertu zināšanas, konsultācijas un mentoringa atbalsts, inkubatoru un akseleratoru pieejamība ir būtiska, jo īpaši uzņēmējdarbības attīstības sākumposmā. Kā jau minēts iepriekš, pašlaik divas īpašas inkubatoru un akseleratoru programmas, kas īpaši paredzētas sociālajiem uzņēmumiem – sociālo uzņēmumu akselerators „New Door”, kas palīdz praktiski attīstīt sociālo uzņēmumu idejas, un sociālo uzņēmumu inkubators „Reach for Change”, kas palīdz sociālajiem uzņēmējiem</p>

	<p>izstrādāt inovācijas, kas rada labāku pasauli bērniem. Abas strādā kā gada programmas, kas sniedz intensīvas apmācības kopā ar individuālu mentoringu un konsultācijām. "Reach for Change" katru gadu arī piešķir naudas balvu (līdz 15 000 EUR) labākajam sociālajam uzņēmumam.</p> <p>Kā minēts iepriekš, ir arī Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras (LIAA) biznesa inkubatori, kas sniedz atbalstu agrīnās stadijas uzņēmumiem (līdz 3 gadu vecumam), nodrošinot vides attīstību, konsultācijas, apmācību un aktivitātes, kas saistītas ar vispārējiem uzņēmējdarbības jautājumiem, mentoru atbalstu un dotācijas, kas nepieciešamas uzņēmējdarbības uzsākšanai un attīstībai. Reģionālie biznesa inkubatori ir īpaši piemēroti sociālajiem uzņēmējiem, jo inkubatori var palīdzēt attīstīt biznesa ideju pirmsinkubācijas posmā un atbalstīt uzņēmumus inkubācijas posmā. LIAA vada arī radošo industriju inkubatoru Rīgā, kas nodrošina 100% finansējumu inkubatorā rīkotajām aktivitātēm un semināriem un piekļuvi kopīgām radošajām telpām, 50% līdzfinansējumu citiem pakalpojumiem un dotāciju. Šis inkubators ir svarīgs sociālajiem uzņēmumiem, jo tie savā darbībā bieži apvieno inovatīvu pieeju mākslai un uzņēmējdarbībai.</p> <p>Latvijā ir arī citas tematiskās biznesa inkubatora un pašnodarbinātāja programmas, kas paredzētas dažādiem konkrētiem nozares uzņēmumiem (piemēram, inkubatoriem, zaļo tehnoloģiju inkubatoriem), kas ir pieejami arī sociālajiem uzņēmumiem.</p>
Atpazīstamība tirgū (piem., SE sertifikāti)	<p>Šobrīd nav īpašu atpazīstamības tirgus pasākumu vai darbību, kas būtu vērstas uz sociālo uzņēmumu popularizēšanu. Lai gan sociālā uzņēmuma statuss, kas piešķirts saskaņā ar Sociālo uzņēmumu likumu, var tikt uzskatīts par sertifikāta veidu, tam nav pievienotas vizuālas atpazīšanas zīmes un / vai mārketinga aktivitātes, un šobrīd tas kalpo tikai juridiskiem mērķiem.</p>

Problēmas, izaicinājumi, jautājumi un iespējas saistībā ar nefinansu atbalstu:

- Pastāvošie nefinansiālie atbalsta instrumenti sociālajiem uzņēmumiem nav sistemātiski un regulāri, un tiek īstenoti / notiek pārāk reti, vai arī nespēj apmierināt pieprasījumu pēc pakalpojumiem (piemēram, „New Door” akselerators notiek tikai vienreiz gadā, un no 122 pieteikumiem pagājušajā gadā viņi savā programmā varēja iekļaut tikai 15). Lielākā daļa šo nefinansiālo atbalsta instrumentu ir vērsti uz ļoti agrīniem sociālajiem uzņēmumiem, kas atstāj attīstītākus sociālos uzņēmumus bez jebkāda prasmju un zināšanu atbalsta.
- Tā kā sociālie uzņēmumi ir ļoti dažādi, ar dažādām problēmām, apstākļiem un problēmām, ir nepieciešama individuāla un pielāgota pieeja. Individuālās konsultācijas un mentoringi palīdzētu ne tikai nodrošināt katram sociālajam uzņēmumam nepieciešamās prasmes, zināšanas un kompetences, bet arī palielinātu viņu motivāciju un apņemšanos turpināt uzņēmējdarbību,

jo īpaši laikā, kad darbs kļūst grūts un komplikēts.

- Lai gan paši sociālie uzņēmumi pauž vajadzību pēc kopīga sociālā uzņēmuma atzīšanas marķējuma, nav skaidrs, vai un kā šāds marķējums būtu jāizveido, kam vajadzētu būt tā īpašniekam, kā tas būtu jāfinansē un kā tas spētu nodrošināt vēlamo ietekmi. Ņemot vērā sociālo uzņēmumu nelielo skaitu un to, ka tikai etiķete pati par sevi nebūs ļoti noderīga, tās izmantošana ir jāpapildina ar dažādiem mārketinga un veicināšanas pasākumiem. Ir skaidrs, ka paši sociālie uzņēmumi nav gatavi segt šādas etiķešu sistēmas izveides un uzturēšanas izmaksas.

LATVIJAS SOCIĀLĀS
UZŅĒMĒJDARBĪBAS
ASOCIĀCIJA

© Latvijas Sociālās uzņēmējdarbības asociācija

Visas tiesības aizsargātas

Citēšanas vai pārpublicēšanas gadījumā atsauce obligāta